د. عادل شێخانی

101 پرسیار لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز

101 Questions on the Sciences of the Holy Qur'an

ئەویندارانی قورئان

التفسیر
01
زانستەکانی قورئانی پیرۆز

١٠١پرسیار لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز

نووسینی: عادل محمد شێخانی

یەکەم ١٤٤٤ك - ٢٠٢٣ ز

نوسینگەی تەفسیر

بۆچاپ و بڵاوکردنەوە

هەولێر- شەقامی 30 مەتری تەنیشت منارەی چۆلی

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com

/TafseerOffice

ئامادەکردنی پێرست - نوسینگەی تەفسیر

شێخانی، عادل محمد

١٠١پرسیار لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز، عادل محمد شێخانی ، (نووسەر).

٩٦ لاپەڕە،

١٤* ٢١ سم

بابەت، زانستەکانی قورئان

ISBN: 978-9922-690-19-3

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان

هەرێمی کوردستان ژمارە سپاردنی (٢٦١٤) ی ساڵی ٢٠٢٢ پێدراوە.

زنجیرەی ١

زانستەکانی قورئانی پیرۆز

ئەویندارانی قورئان

١٠١ پرسیار لە

زانستەکانی قورئانی پیرۆز

ئامادەکردنی

د. عادل محمد شێخانی

ئەویندارانی قورئان

بەناوی خودای بەخشندەی میهرەبان

سوپاس‌و ستایشی بێسنوور بۆ پەروەردگاری میهرەبان؛ درودو سڵاوی پەروەردگاریش پێشکەش بە پەیامبەری ئازیزو یاران‌و خێزان‌و هەموو شوێنکەوتووانی بە ئیحسان.

خۆشەویستان‌و ئەویندارانی قورئانی پیرۆز؛ خۆشحاڵین لە نۆبەرەی پرۆژەیەکی پیرۆزدا ئەم پەرتوکە نایابەتان پێشکەش بکەین کە ئەویش بەشی یەکەمی پرۆژەی (زانستەکانی قورئانی پیرۆز)ە، کە بریتییە لە (١٠١) پرسیار لە کۆی (٣٠٣) پرسیار کە بە شێوەیەکی پوخت‌وئاسان‌و بە زمانی شیرینی کوردی هەموو زانستەکانی قورئانی پیرۆزی لەخۆ گرتووە.

جێگای شانازییەکی گەورەیە بۆ ئەویندارانی قورئان؛ کە خودای گەورە یارمەتییداین بۆ ئەم پرۆژە پیرۆزەو بەویستی خودا بەردەوام دەبین لە خزمەتی قورئانی پیرۆزدا؛ تا دوا هەناسەی تەمەن، بۆ ئەوەی هەموو موسڵمانێکی کوردزمان لە تێگەیشتنی قورئانی پیرۆزو زانستەکانی بەهرەمەند بێت.

لە خودای گەورەش داواکارین، لە ئەهلی قورئان‌و خزمەتکاری قورئانمان تۆمار بکات‌و ئەو شەرەفە گەورەیەمان پێ ڕەوا ببینێت.

ئومێدەوارین قورئان ببێتە بەهاری دڵان‌و لابەری خەمان‌و مایەی سەربەرزیی دونیاو ئاخیرەتمان.

سەرکەوتنیش تەنها لە خودای گەورەوەیە.

خزمەتکاری قورئان و سوننەت
عادل محمد شێخانی

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الحمدلله رب العالمين وصلى الله وسلم على المبعوث رحمة للعالمين، نبينا محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

"خۆشەویستان ئەمە پڕۆژەی (١٠١) پرسیارە، وەکو قۆناغی یەکەم لە زانستەکانی قورئاندا، هەموو پرسیارێك وەڵامەکەی ئامادە کراوە، وەکو پڕۆژەیەک ان شاء الله ڕایدەگەینین قۆناغەکانی تریش بەدوایدا دێت هەوڵدەدەین بەویستی خودای گەورە هەموو زانستی قورئان لەچەند سەد پرسیارێکدا کۆ بکەینەوە قۆناغی یەکەمیش بە سەد پرسیار دەست پێدەکەین.

١ پێناسەی زانستەکانی قورئان چییە؟ مەبەستمان لە زانستەکانی قورئان چییە ؟

و- زانستەکانی قورئان ناوە بۆ ئەو زانستەی کە کۆمەڵێك باسی گشتیی و گرنگی لەخۆی گرتووە کە پەیوەستە بەقورئانی پیرۆزەوە لە ڕەهەندی جیاوازەوە، یاخود لە کۆمەڵێك بواری جیاواز کە هەر بوارێك لەم بوارانەدا زانستێکی سەربەخۆیەو دەتوانین بڵێین زانستەکانی قورئان ناوە بۆ زانستێك کە کۆمەڵێك بابەتی گشتی لەخۆی گرتووە کە پەیوەستە بە بوارەکانی قورئانی پیرۆزەوە کە دەکرێت هەر بوارێك لەم بوارانەدا زانستێکی سەربەخۆ بێت ..

٢ (پێناسەی) قورئانی پیرۆز چییە؟

و- قورئان وتەی خودای پەروەردگارە کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەرمان محمد (ﷺ) ئەم قورئانە موعجیزەیە بە لەفزەکانی (دەربڕینەکانی) خودای پەروەردگار بەقورئانی پیرۆز هەموو جیهانی بە (مرۆو جنۆکە) ەوە دەستەوسان کردووە کە بتوانن تەنها ئایەتێك لەو قورئانە، یان بەشێکی کەم لەم قورئانە دابنێن، ئەم قورئانە مرۆڤ بە خوێندنەوەی پاداشت وەردەگرێتو لە نوێژا دەخوێندرێتەوەو بۆ ئێمە نەقڵ کراوەو گوێزراوەتەوە بە تەواتوور.

"تەواتوریش» پێناسەی خۆی هەیە ئەویش بریتیە لەوەی کە ڕیوایەتەکانی (گێڕانەوەکان)ی قورئانی پیرۆز کۆمەڵێکی زۆر لە سەحابەو لە تابعین (هاوەڵانو شوێنکەوتوان) تا ئەمڕۆ ڕیوایەتیان کردووە (گێڕاویانەتەوە) کە ژمارەکە ئەوەندە زۆرە کە مەحاڵە ئەو گێڕانەوەیە درۆی تێدابێتو نووسراوەتەوە لە قورئانەکانی بەردەستماندا کە دەستپێدەکات بە سورەتی (الفاتحە) کۆتایی پێ دێت بە سورەتی (الناس) ..

٣ جیاوازیی چییە لەنێوان قورئانی پیرۆزو فەرموودەی قودسیدا؟

یەکەم: خودای گەورە تەحەددای مرۆڤو جنۆکەی کردووە بەوەی کە دەستەوسان ئەبن بەرامبەر بەوەی کە بتوانن ئایەتێك لە قورئانی پیرۆز، یان سورەتێك لە قورئان یان قورئانێکی وا بنووسنەوە، یان دابنێن

لە کاتێکدا کە لەکاتی دابەزینی قورئانی پیرۆزدا عەرەب لە لوتکەی ڕەوانبێژیی‌و زمانزانیی‌و زمانپاراوییدا بوون، بەڵام ئەو تەحەددایە (ڕکابەرییە) لە (فەرموودەی قودسیدا) نەکراوە، واتا: دەکرێت کەسێک ئەگەر شتێکی وا بکات شتێك بنووسێت لە فەرموودەی قودسییەوە نزیك بێت لە ڕووی وشەوە ئەوە مانای ئەوەنییە کە بتوانێت ئەو ئیعجازە بشکێنێت، نەخێر خودای گەورە تەنها وتوویەتی ئێوە ناتوانن لە ئینس‌و لە جن(مرۆڤ‌و جنۆکە) قورئانێك دابنێن نەك (فەرموودەی قودسی).

دووەمیان: قورئان هەمووی گواستراوەتەوە بۆ ئێمە بە تەواتور واتا: (ڕێگاکانی گێڕانەوەی زۆرن)، بەڵام فەرموودەی قودسیی جاری وا هەیە یەك هاوەڵ، یاخود دوو هاوەڵ گێڕاویانەتەوە، کەواتە: قورئان گێڕدراوەتەوە بە «تەواتور» بەڵام فەرموودەی قودسیی موتەواتر(فرە ڕێگا) نییە، هەروەها ئەوەی کە ئینکاریی (بەڕاستدانان)ی قورئان بکات یان ئینکاری پیتێکی قورئان بکات پێی (کافر) بێباوەڕ دەبێت، چونکە هەمووی جێگیرە ئایەتێکمان نییە صحیح (ڕاست‌و دروست) بێت یاخود ئایەتێك زەعیف(لاواز) بێت، بەڵام فەرموودەی قودسیی، وەکو فەرموودەی ئاسایی تیایەتی زەعیفە (لاوازە) تیایەتی صحیحە (ڕاست‌و دروستە)و تیایەتی سابت (سەلمێنراو) نییە ئەوەی کە ئینکاری (دژایەتیی‌و بەڕاستنەزانین)ی فەرموودەی قودسیی بکات بە مەرجێك موتەواتر نەبێت پێی کافر نابێت.

سێیەمیان: قورئـــــان لەفزو مەعنای (وشـــەو واتای) لە خـــودای پەروەردگارەوەیە واتا: دەقی ئایەتەکەو ماناکەشی خودای گەورە خۆی

ئەو قورئانەی فەرمووە، واتە: بە لەفزی لەلایەن خودای پەروەردگارەوەیەو ماناى لەلایەن خوداى گەورەوەیە «بەڵام (فەرموودەی قودسی) دەخرێتە پاڵ خودای پەروەردگار کە واتا سەرەکییەکەی لە خودای گەورەوەیەو دەخرێتە پاڵ پێغەمبەری خودا (ﷺ)وەك ئەوەی کە خەبەری (هەواڵی) پێداوەو پێی ڕاگەیاندوە، ئەو دەقەی لە خودای گەورەوە گێڕاوەتەوە کە «بەسرووش» بۆی هاتبێت، یان ڕاستەوخۆ لە خودای پەروەردگارەوە، لەبەر ئەوە لە فەرموودەی قودسییدا دەوترێت پێغەمبەری خودا ئەفەرمووێت (ﷺ)خودا وای فەرمووە گێڕانەوەکە لەلایەن پێغەمبەری خوداوەیە (ﷺ)و مەرجیش نییە دەقاودەقی وەک قورئان لە خودای گەورەوە بێت، بەڵام واتاکەی‌و داڕشتنەکەی لەلایەن خودای پەروەردگارەوەیە، بەڵام وەك قورئانی پیرۆز بەم شێوەیە خودای گەورە فەرموویەتی ڕاگوێزراوە بۆ پێغەمبەری خۆمان (ﷺ) لە ڕێگای جبریلەوە (علیه السلام) ئەویش بەئێمەی فەرمووە هیچ گۆڕانکارییەکی تێدانییە.

چوارەمیان: قورئان حەرامە بەواتا بیگێڕیتەوە، یان بیخوێنیتەوە، مەبەست لە گێڕانەوەی قورئان بەواتا، بریتییە لەو گێڕانەوەیەی کە خۆت بڵێیت خودای گەورە دەفەرمووێت: بۆ نموونە ئایەتێك دەهێنیتەوە بە ماناکەی باسی دەکەیت نەخێر دەبێت قورئان بە دەربڕینی خۆی بخوێنرێتەوە، خودای گەورە دەفەرمووێت: (قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ)، نابێت بڵێیت: خودای گەورە دەفەرمووێت: إن الله واحد، خۆ هەمان واتاو مانا دەبەخشێت، بەڵام لەبەر ئەوەی حەڕامە (قەدەغەو تاوانە) قورئان بەواتا بگێڕدرێتەوە بۆیە دروست نییە بەم شێوازە، بەڵام لە (فەرموودەی قودسی) دا دروستە.

پێنجەمیان: قورئانی پیرۆز ڕێنووس‌و نووسین (رسم) ی تایبەت بە خۆی هەیە قورئان ڕێنووسی تایبەتی خۆی هەیە کە پێیدەڵێن ڕەسمی موصحەف بۆ نموونە وشەی»الصلوت« واوەکە ئەلفی مەقصورەی لەسەرە، یان وشەی زەکات، وەکو نووسراوە« الزكوة« قورئان ڕێوڕەسمی خۆی هەیە لە نووسیندا، بەڵام فەرموودەی قودسی وانییە بەشێوەی ئاسایی دەنووسرێت چۆن فەرموودەکانی پێغەمبەری خودا (ﷺ) دەنووسرێت بەئاسایی ئەمەش بەهەمان شێوە، هەموو ڕستەیەکی قورئانی پیرۆز جیاکراوەتەوە بە نیشانەیەك پێی دەوترێت ئایەت‌و کۆمەڵێك ڕستەش لە قورئاندا پێی دەوترێت سورەت، بەڵام لە (فەرموودەی قودسی) شتی وامان نییە لە حدیثی قودسییدا ناوترێت ئایەت ئایەت‌و سورەتی نییە ..

شەشەمیان: مەشروع و سوننەتەو لای هەندێك لەزانایان واجبە لەکاتی خوێندنەوەی قورئانی پیرۆزدا بڵێین (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) و (بسم الله الرحمن الرحيم) بکەین بەهەمان شێوە لەسەرەتای سورەتەکانیشدا، بەڵام لە حدیثی قودسیدا ئەم کارە مەشروع نییەو نە سوننەتەو نە واجبیشە ..

حەوتەمیان: قورئـــان موتەعەببەدە بە خـــوێندنەوەی واتە لە نوێژدا ئەیخوێنینەوە، بەڵام ناتوانین لەبری قورئانی پیرۆز لە نوێژدا فەرموودەی قودسی بخوێنینەوە.

ئەم فەزڵ‌و گەورەییەی کە لە قورئاندا هەیە ئەویش ئەوەیە کە لە هەموو پیتێکی قورئانی پیرۆزدا (دە)چاکەت بۆ دەنووسرێت بۆ هەموو پیتێکی قورئان یەك چاکە بۆ ئەنووسرێت تا (دە)تاکو حەوسەد تەنها

لە قورئانی پیرۆزدا هەیە، بەڵام ئەم خێرە لە فەرموودەی قودسیدانییە، واتا تەنها خوێندنەوەکەی بێ تێگەیشتن پاداشتت نییە تیایدا، بەڵکو ئەو پاداشتە تەنها لە قورئاندا هەیە پیتێکی بە چاکەیەکە چاکەش یەك بەدەیە یان یەك بە حەوسەدە، بەڵام فەرموودەی قودسی ئەو فەزڵەی تێدانییە ئەمە جیاوازییەکانی نێوان قورئانی پیرۆزو فەرموودەی قودسی بوو ..

٤ ئەو بابەتانە چین کە ئێمە کە لە زانستەکانی قورئاندا دەیخوێنین ؟

و- بابەتەکانی زانستی قورئانی پیرۆز بریتیە لە چۆنێتی دابەزینی قورئانی پیرۆز وەك هۆکاری دابەزینی قورئان، کۆکردنەوەی قورئان، تایبەتمەندییەکانی قورئان، مافی قورئانو خوێندنەوەی، دابەزاندنی قورئان بە چەند زار(لهجة)یەک لە زارەکانی زمانی عەرەبیو هەروەها تەفسیری قورئانو ناساندنی لابەرو لابراوە (ناسخو منسوخ) هەروەها سورەتی مەککیومەدەنی

«السور المكية والمدنية»و هەروەها بابەتی ئایەتە گشتییەکانو ئایەتە تایبەتەکان (العام والخاص)و ئەمانەش چەند بابەتێکن لەبابەتەکانی زانستی قورئان ..

٥ بەرهەمی زانستەکانی قورئـــان چییەو مرۆڤ چی سوودێک لە فێربوونی زانستەکانی قورئان وەردەگرێت ؟

و- یەکەم: لە ڕێگای زانستی قورئانەوە ئێمە لە ماناکانی قورئانی پیرۆز تێدەگەینو فێری تەفسیری(واتای) قورئان دەبین.

دووەم: دەتوانین دیفاع (پارێزگاریی) لە قورئان بکەین ڕەدی (بەرپەرچی) گومانو شوبهات بدەینەوە.

سێیەم: بۆ ئەوەی قورئان بناسین، وەکو خۆی، یان قورئان چۆن دابەزیوە لوغەتی قورئانو ئیعجازی قورئان هەموو ئەم بابەتانە لە زانستی قورئاندا دەخوێندرێت.

چوارەمیان: لە ڕێگای زانستی قورئانەوە دەزانین چ هەوڵێك دراوەو چ ماندووبوونێك پێشکەش کراوە لەلایەن زانایانی موسڵمانەوە بۆ خزمەتکردنی قورئان، کە ئەو هەموو تەفسیرەمان هەیە ئێمە پێی ئاشنا دەبین لە ڕوونکردنەوەی قورئانی پیرۆزو ڕوونکردنەوەی ئەحکامی قورئان (یاساکانی قورئان) لە ڕێی زانستی قورئانەوە هەموو ئەمانە فێر دەبین.

پێنجەمیان: ئەو گرفتانەی بۆمان دروست دەبێت لە تێگەیشتنی قورئان یاخود لەنێوان دوو ئایەتدا کە وا گومان دەبەین دژایەتییەک بوونی هەیە، یان لەلایەن دووژمنانی قورئانەوە گومان دروست دەکرێت، دەتوانین هەموو ئەم گرفتانە لە ڕێگای فێربوونو شارەزابوون لە زانستەکانی قورئانەوە چارەسەر بکەینو بەرپەرچی هەموو گومانێك بدەینەوەو بزانین هەرگیز لەنێوان هیچ ئایەتەکانی قورئاندا پێچەوانەو دژیەکییەک بوونی نییە، بەڵکو ئەوە ئێمە پێشتر لە ماناکەی نەگەیشتین بۆیە دەڵێین وامان گومان دەبرد، لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت کە هیچ پێچەوانەیەک لەنێوان ئایەتێكو ئایەتێکی دی دا نییە ...

٦ ئایا زانستەکانی قورئان ناوی دیکەی هەیە ؟

و- بەڵێ هەندێك جار پێی دەگوترێت زانستەکانی تەفسیر یان ئەوترێت ئوسوڵی تەفسیر هەرچەندە ئەم سێ زانستە (زانستی قورئان، زانستی تەفسیر، ئوسوڵی تەفسیر، مەنهەجی موفەسسیرین) ئەم چەند زانستە پەیوەندییان زۆر بەیەکەوە چڕە، کۆمەڵێك زانستی تێکهەڵکێشن بەیەکەوە بۆیە زۆرجار ئەم زانستانە ئەچێتە ژێر سایەی زانستەکانی قورئانی پیرۆزەوە ..

٧ ئەم زانستانە لەچیەوە سەرچاوەیان وەرگرتووەو لە کوێوە وەرگیراون؟

و- ئەم زانستانە وەرگیراون لە قورئانی پیرۆز خۆیەوەو پاشان لە سوننەتی پێغەمبەری خودا (ﷺ) خۆیەوە، پاشان لە وتەو لە ئاثاری سەحابەو تابعینەوە.

٨ حوکمی فێربوونی ئەم زانستانە چییە ئایا فەڕزی عەینە یان فەڕزی کیفایەتە ؟

و- بێگومان فەڕزی کیفایەتە فەڕزی عەین نییە ، زانستخوازان (طلبة العلم) هەڵدەستن بە فێربوونی ئەم زانستە بۆ ئەوەی بڵاوی بکەنەوە، تا کەسانێك هەبن شارەزای زانستی قورئان بن بۆ ئەوەی خزمەتی قورئانی پیرۆزی پێ بکەن ..

٩ جیاوازی نێوان وشەی مصحف (موسحەف) لەگەڵ قورئانـدا چـییە ؟

و- مصحف بریتیە لەو پەڕاوەی کە قورئانی پیرۆزی تیادا نووسراوەتەوە، وەکو وتمان دەستپێدەکات بە سورەتی (الفاتحة) کۆتایی پێ دێت بە سورەتی (الناس)، بەڵام «قورئان» بریتیە لە ناوێك بۆ کەلامی خودای پەروەردگار(وتەی خودای باڵادەست) بێگومان وتەی خودایە ئەوەی کە نووسراوەتەوە لە مصحف یان نەنوسراوەتەوە یان کە کەسێك لەبەریش بیڵێ پێی دەڵێن قورئان کەواتە مصحف بریتیە لە کتێبەکە ئەو پەڕاوەی کە تیایدا نووسراوەتەوە و»قورئانیش بریتیە لەو (وتەو) کەلامەی کە تیایدا نووسراوەتەوە کەلامەکە پێی ئەوترێت قورئانو پەڕەکانی کتێبەکەش پێی ئەوترێت «مصحف" ..

١٠ زانستەکانی قورئـــان چۆن دروســتبوون و بەچەند قۆنـاغدا تێپەڕیون ئەم زانستانە چۆن گەیشتۆتە دەستی ئێمە ؟

و- سەرەتاو قۆناغی یەکەمی زانستەکانی قورئانی پیرۆز بریتی بووە لە وەرگرتنی ڕوو بە ڕوو لە زارەوە بۆ زار، یاخود بڵێین بەسەر زارەکی (شفوی) وەرگیراوە (هاوەڵان) لە نێوان خۆیاندا باسیان کردووە لەسەرەتای سەردەمی هاوەڵانەوە چەند هاوەڵێك بەناوبانگبوون بەوەی کە لە تەفسیری قورئاندا ناوداربوون لەوانە « عبدالله بن عباس »، «عبدالله بن مسعود» ..هتد ئەمانە شارەزابوونو باسیان کردووە تەفسیری قورئانیان بۆ خەڵك ڕوون کردۆتەوەو ئەوانیش قوتابییان

هەبووە وەکو «مجاهد، عكرمة، سعيد بن جبير، عطاء بن أبي رباح ......» هەموو ئەمانە تابیعینن لە زانستی قورئانی پیرۆزدا شارەزاییان هەبووە و قوتابی «ابن عباس» بوون لە تەفسیردا .

قۆناغی دووەمیش دەست کراوە بە نووسینەوە ، ئیمە لە کتێبەکانی حدیثدا کتاب التفسیر هەیە وەک: (کتاب التفسیر) لە» صحیحی بخاری» (کتاب التفسیر) مان هەیە لە «صحیحی مسلم» لە سونەنەکانیش...... هەروا دواتر دەست کراوە بە تەفسیر، وەکو تەفسیری « الطبري « ابن کثیر.......))

«قۆناغی سێیەم: بریتی بووە لەوەی کە تەفسیر بەشێوەیەکی سەربەخۆ نووسراوەتەوە یان زانستی قورئان سەربەخۆ نووسراوەتەوە جاری وا هەبووە تایبەتبووە بە زانستی قورئان جاری وا هەبووە چەند جۆرێك لە زانستی قورئان لە کتێبێکدا .»

قۆناغی چوارەم کە ئێستایە لە ئێستاشدا کتێب زۆر زۆر بووە بە سەدەها کتێبمان هەیە لە زانستەکانی قورئان لە نێوان کتێبی بچووكو کتێبی فراوانترو جاری وا هەیە چەند مەسائیلێکی تایبەت لە کتێبێکدا باسکراوەو لە ئێستادا زۆر بەقوڵتر لە زانستەکانی قورئاندا کتێبو نووسینمان هەیە.

١١ ناودارترین ئەو کتێبانە چین کە لە زانستی قورئاندا زۆر ناودارن ؟

و- کۆمەڵێك کتێبمان هەیە کە دەتوانین بڵێین مەوسوعاتن لە زانستەکانی قورئانی پیرۆزدا یەکێك لەوانە کتێبی «البرهان فی علوم القران» للإمام بدرالدين الزركشي « کە لەم کتێبەدا باسی چلوحەوت جۆری کردووە لە واتای زانستەکانی قورئان، دووەم کتێبی « الإتقان للإمام جلال الدين السيوطى» کە لەم کتێبەدا هەشتا جۆری لە زانستەکانی قورئان باسی کردووەو یەکێکە لە فراوانترین کتێبەکانی زانستەکانی قورئان، ئیمامی الزركشي هاتووە چلوحەوت بابەتی باسکردووە لە زانستی قورئاندا ئەم هاتووە کردوویەتی بەهەشتا بابەت، دوای ئەویش کتێبی «مناهل العرفان للشيخ محمد عبدالعظيم الزرقانى » ئەم سێ کتێبە لە کتێبە بەناوبانگەکانن لە زانستەکانی قورئانی پیرۆزدا، دوای ئەویش کتێبی ترمان زۆرن، بەڵام ئەم سێ کتێبە لە هەموویان بەناوبانگترن وەك کتێبی (مباحث في علوم القرآن للشيخ صبحي الصالح)و (مباحث في علوم القرآن للشيخ مناع القطان)، دوای ئەوەش ئەمڕۆ ناوەندێکی تایبەت هەیە بە زانستی قورئانو تەفسیر کە ناوەندی تەفسیرە (مركز التفسير) دەیەها کتێبیان لەم بابەتە هەیە بابەتەکانی زانستی قورئانیان چاپکردووە ..

١٢ سرووش مانای چییە لە زمانو زاراوەدا ؟

و- لەزمانی عرەبیدا وشەی «سرووش» بە مانای ڕاگەیاندن دێت بەنهێنییو بەخێراییی، بەڵام لە شەرعدا وەکو زاراوەیەکی شەرعیی لە

زانستی قورئاندا «بریتییە لە ڕاگەیاندنی خودای پەروەردگار بۆ یەکێك لە پێغەمبەرەکانی (علیه السلام) بە حوکمێکی شەرعیی بەشێوەی نهێنیی و خێرا، وەکو چۆن خودای پەروەردگار لە ڕێگای «جیبریلەوە (علیه السلام) سرووشی خۆی ناردووە بە ئەحکامە شەرعییەکان بۆ پێغەمبەری خۆمان محمد (ﷺ) بەشێوەیەکی خێراو نهێنیی ..

١٣ جۆرەکانی سرووش لە ڕووی زمانەوانییەوە چین ؟

و- پێنج جۆر سرووشمان هەیە کە لە ڕووی زمانەوانییەوە پێی دەگوترێت سرووش:

یەکەمیان: ئیلهامی خودایی کە ئیلهام (پەیام، نیگا) یەکی خوداڕسک (فطری)ە بۆ مرۆڤەکان کە خودای گەورە ئیلهام دەبەخشێت بەهەندێك لە مرۆڤەکان هەروەك چۆن ئیلهامی نارد بۆ دایکی پێغەمبەر موسا (علیه السلام) (وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِى ٱلْيَمِّ وَلَا تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِىٓ ۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ) القصص/٧

دووەمیان: ئیلهامی غەریزیی (نیهاد، نەژاد)یی بۆ ئاژەڵەکان خودای گەورە فێریان ئەکات بە (ئیلهام و نیگا)ی خۆی کە بتوانن کاروباری خۆیان بەڕێوەبەرن، وەك: چۆن سرووشی ناردووە بۆ هەنگ ، خودای گەورە دەفەرمووێت (وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى ٱلنَّحْلِ أَنِ ٱتَّخِذِى مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ ٱلشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ) النحل (٦٨)

سێیەمیان: فەرمانی خودایی بۆ دروستکراوە بێگیانەکان جگە لە مرۆڤ و ئاژەڵ، وەکو سرووشی خودای باڵادەست بۆ ئاسمان کە دەفەرمووێت

(فَقَضَىٰهُنَّ سَبۡعَ سَمَٰوَاتٖ فِي يَوۡمَيۡنِ وَأَوۡحَىٰ فِي كُلِّ سَمَآءٍ أَمۡرَهَاۚ وَزَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِمَصَٰبِيحَ وَحِفۡظٗاۚ ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ) فصلت (١٢).

چوارەمیان: ئاماژەی خێرا بە یەکێك لە ئەندامەکان، وەکو چۆن فەرمانی بە پێغەمبەر زەکەریا (علیه السلام) کرد کە سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بێت لەگەڵ گەلەکەی قسە نەکات بە ئیشارەت(هێماو ئاماژە) پێی وتن کە ئەم قسە ناکاتو بە ئاماژە داوای لێکردن کە تەسبیحی (یادو زیکری) خودای گەورە بکەن بەیانییو ئێوارە، تاوەکو ئەو سێ ڕۆژە تەواو دەبێت، خودای گەورە دەفەرموێت (فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوۡمِهِۦ مِنَ ٱلۡمِحۡرَابِ فَأَوۡحَىٰٓ إِلَيۡهِمۡ أَن سَبِّحُواْ بُكۡرَةٗ وَعَشِيّٗا) مريم (١١)

پێنجەمیان: وەسوەسەو ختوورەی شەیتان کە بۆ پێڕی خۆیو هەوادارانی خۆی دروستی دەکات، بەڵام ئەوە وەحییە لە شەیتانەوە، خودای گەورە دەفەرموێت (وَلَا تَأۡكُلُواْ مِمَّا لَمۡ يُذۡكَرِ ٱسۡمُ ٱللَّهِ عَلَيۡهِ وَإِنَّهُۥ لَفِسۡقٞۗ وَإِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰٓ أَوۡلِيَآئِهِمۡ لِيُجَٰدِلُوكُمۡۖ وَإِنۡ أَطَعۡتُمُوهُمۡ إِنَّكُمۡ لَمُشۡرِكُونَ) الأنعام (١٢١)

١٤ سرووش لەزاراوەی شەرعییدا چەند جۆری هەیە ؟

و- سرووشی شەرعیی (چوار) جۆری هەیە هەموو جۆرەکانیشی تەنها بۆ پێغەمبەرانە،

یەکەمیان: خەوبینینی ڕاستو دروستە؛ چونکە خەوی پێغەمبەران سرووشەو لە خوداوەیە بەهیچ شێوەیەك شەیتان ناتوانێت لە خەودا بچێتە خەیاڵو خەوی پێغەمبەران، بۆیە ئەو خەوەی کە پێغەمبەران

دەبینن حەق‌و ڕاستییە، وەك چۆن لە (صحیح البخاری)دا هاتووە، کە دایکە عائیشە(سەلامی خودای لێبێت) دەفەرموێت: سەرەتای دەست پێکردنی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر چی بووە ئەویش خەونی ڕاست‌و دروستبووە پێغەمبەری خودا (ﷺ)هەر خەوێکی بینیبوایە، وەکو بەرەبەیان ئەهاتە دی و دەفەرموێت:(أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ، فَكَانَ لاَ يَرَى رُؤْيَا إِلاَّ جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ).

دووەمیان: ئاخاوتنی خودای پەروەردگارە لەگەڵ پێغەمبەران بەبێ نێوەند، بەڵام لەودیوی پەردەوە.

سێیەمیان: ئەو (نیگا- پەیام)ئیلهامانەی کە خودای گەورە دەیبەخشێت بە پێغەمبەران، یاخود دەیخاتە دڵی پێغەمبەرانەوە کە ئەو شتە بڵێن» ئیلهامی پێغەمبەرانە بۆ دڵی پێغەمبەران (علیه السلام)

چوارەمیان: سرووشی ئاشکرا کە لە ڕێگای پەیامنێری خودای گەورەوە کە جبریلە (علیه السلام) بۆ پێغەمبەران، بەڵگەشمان لەسەر ئەم جۆرەیان ئەوەیە کە خودای گەورە دەفەرموێت(وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِىَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ عَلِىٌّ حَكِيمٌ) الشوری (٥١)

١٥ حاڵەتەکانی هاتنە خوارەوەی سرووش بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) چۆن بووە چەند حاڵەتی هەبووە ؟

و- هاتنی جیبریل (علیه السلام) بۆ لای پێغەمبەری خودا (ﷺ) بەسرووش دوو شێوەی هەبووە.

یەکەمیان: پێغەمبەری خودا (ﷺ) گوێی لەدەنگی جبریل بووە (علیه السلام) وەکو دەنگی زڕەی زنگوڵەیەك، یان وەکو زنجیرێك کە چۆن بەرئەدرێتەوە بەسەر بەردێکدا بەم شێوەیە بۆ لای پێغەمبەری خودا (ﷺ) هاتووە خودای گەورە ئەوەی کە ویستوویەتی بە ئیلهام ناردوویەتی بۆ پێغەمبەر(ﷺ) دوای ڕۆیشتنی جیبریل (علیه السلام) و لاچوونی ئەم دەنگە پێغەمبەری خودا(ﷺ) ئیتر ئەو سرووشەی کە بۆی هاتووە لەبەری کردووەو تێگەیشتووەو گەیاندوویەتی بە هاوەڵان.

دووەمیان: جیبریل (علیه السلام) هاتووە لەسەر شێوەی مرۆڤێکدا زۆرجار هاتووە لەسەر شێوەی» دوحیەی کلبی، یان لە شێوەی ئەعرابیەك.

پاشان هاوەڵان نەیانزانیوە ئەوەی کە لەگەڵ پێغەمبەری خودایە (ﷺ) جبریلە، وەکو چۆن لە ڕووداوی (حدیثی جیبریلا) زووتر وایانزانیوە ئەمە ئەعرابیەکە (عارەبێکی دەشتەکییە) یاخود «دیحیەی کەلبییە»چونکە زۆرجار جیبریل(علیه السلام) لەسەر شێوەی ئەو هاتووە بۆ لای پێغەمبەری خودا (ﷺ)، بەڵگەشمان بۆ ئەم دوو شێوازە ..

ئەو فەرموودەیەیە کە (ئیمامی بوخاری) گێڕاویەتییەوە لە سەحیحەکەیدا کە لە گێڕانەوەی دایکە عائیشەیە(سەلامی خودای لێ بێت) کە دەفەرمووێت (عن عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ - وَهُوَ أَشَدُّهُ عَلَيَّ - فَيُفْصَمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلاً فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ)

١٦ ئەو ئایەتانە چین کە سەبارەت بەوەی کە قورئانی پیرۆز هەمووی بەجارێك دابەزیبێت بۆ ئاسمانی یەکەم دواتریش بۆلای پێغەمبەری خودا (ﷺ)؟

و- بەڵگەمان ئەم چەند ئایەتانەن کە خودای گەورە دەفەرمووێت: (إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ)الدخان (٣) هەروەها دەفەرمووێت (إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ) القدر (١) هەروەها دەفەرمووێت(شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ)البقرة (١٨٥)

١٧ ئەو ئایەتانە چین کە باس لە دابەزینی قورئانی پیرۆز دەکەن بەشێوەی پارچە پارچە، یاخود بەش بەش بەپێی ڕووداوەکان ؟

و- خودای گەورە دەفەرمووێت (وَقُرۡءَانٗا فَرَقۡنَٰهُ لِتَقۡرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكۡثٖ وَنَزَّلۡنَٰهُ تَنزِيلٗا)الإسراء(١٠٦)، هەروەها دەفەرمووێت (وَقَالَ

ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ ٱلْقُرْءَانُ جُمْلَةً وَٰحِدَةً كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِۦ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَٰهُ تَرْتِيلًا) الفرقان (٣٢)

١٨ بیروڕای زانایانی ئیسلام چییه سه‌باره‌ت به دابه‌زینی قورئان ؟

و- ده‌توانین بڵێین زانایان چه‌ند ڕاو بۆ چوونێكیان هه‌یه:

بۆچوونی یه‌كه‌م: پێیان وایه كه قورئان دوو جۆره دابه‌زینی هه‌یه.

دابه‌زینی یه‌كه‌م: له(اللوح المحفوظ)ه‌وه كه له ئاسمانی حه‌وته‌مه بۆ (بيت العزة) كه له ئاسمانی دوونیایه.

دابه‌زینی دووه‌م: پێیان وایه دابه‌زینی قورئان له ڕێی جیبریله‌وه (عليه السلام)به به‌ش به‌ش كراوی بۆ پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ) له ماوه‌ی بیستوسێ ساڵدا ئه‌مه‌ش ڕای «ابن عباس»و زۆربه‌ی زۆری زانایانه.

بۆچوونی دووه‌م: پێیان وایه قورئان هه‌مووی به‌جارێك دابه‌زیوه له شه‌وێكی پیرۆزو موباره‌كدا كه‌شه‌وی قه‌دره بۆ ئاسمانی یه‌كه‌م، پاشان هێواش هێواش به‌پێی ڕووداوه‌كان بۆ پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ) ئه‌مه‌ش ڕای ئیمامی «شه‌عبی و ئیبن سحاق‌و كۆمه‌ڵێكه له زانایان.

بۆچوونی سێیه‌م: پێیان وایه كه قورئان به هه‌ردوو شێوه‌كه‌ی كه دابه‌زیوه به به‌ش به‌ش دابه‌زیوه جاری یه‌كه‌م له ئاسمانی حه‌وته‌مه‌وه بۆ (البيت العزة) له ئاسمانی یه‌كه‌مه‌وه له بیستوسێ شه‌وی قه‌درا هه‌ر شه‌وێك له‌و بیستوسێ شه‌وه‌ی مانگی ڕه‌مه‌زان به‌شی ساڵێك دابه‌زیوه، دابه‌زینی دووه‌میش دابه‌زینه له ئاسمانی یه‌كه‌مه‌وه، پاشان بۆ

پێغەمبەری خودا (ﷺ) لە ماوەی ئەو بیستوسێ ساڵەدا، ئەمەش ڕای موقاتیل و ئیبنوجورەیجە.

١٩ حیکمەت چییە لەوەی کە قورئانی پیرۆز دابەزیوە بەیەك پارچە لە (لوح محفوظ) وە بۆ (البیت العزة) بۆ ئاسمانی یەکەم؟

و- یەکەمیان: لەبەر گەورەیی و پلەوپایەی قورئانی پیرۆز و گەورەیی دابەزینی قورئان.

دووەمیان: گەورەیی شان و شکۆ و پلەوپایەی پێغەمبەری خودا (ﷺ) و ڕێزگرتن لە لایەن خودای گەورەوە بەو فزڵەی کە قورئانی بۆ دابەزاندووە بەیەکجار بۆ ئاسمانی یەکەم.

سێیەمیان: ڕێزگرتن و خەڵاتکردنی ئوممەتی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ ئەوەی فریشتەکان لە ئاسمانەوە بزانن کە ئەم ئوممەتە چەندێك گەورەیە و چەندێك خودای پەروەردەگار ڕێزداری کردوون بە دابەزینی قورئان.

چوارەمیان: ڕاگەیاندنی بە هەموو دانیشتوانی ئاسمانەکان لە فریشتەکان بۆ ئەوەی بزانن کە ئەم کتێبە دابەزیوە بۆ کۆتا پێغەمبەر کە موحەممەدە (ﷺ) و ئەمەش کۆتا کتێبە دابەزێت لەلایەن خودای پەروەردگارە بۆ سەر زەوی.

پێنجەمیان: خودای گەورە دەیەوێت بەئێمە ڕابگەیەنێت کە دەزانێت چی لەوەوپێش ڕوویداوە چی لە داهاتوودا ڕوودەدات؛ چونکە لە قورئانی پیرۆزدا ئەم شتانە باسکراوە و ئاماژەی پێ دراوە کە پێشتر ڕوویداوە و

ئەو شتانەشی کە هێشتا ڕووینەداوە کە خودای گەورە باسی کردووە دوایش لەکاتی ڕوودانەکەدا ئایەتەکانی دابەزاندووە بۆ پێغەمبەر (ﷺ).

٢٠ ئەو بڕە چەند بووە کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ)؟

و- بڕەکان جیاوازبوون بۆ نموونە هەندێك کات بڕێکی دیاریکراوبوو جاریواش هەبووە چەند بەشێك لە ئایەتێك دابەزیوە جاریواش هەبووە ئایەتێکی تەواوو کامڵ دابەزیوە، هەندێک جاریش (پێنج) ئایەت (دە) ئایەت دابەزیوە کە ئەمەشیان زۆربەی کاتەکان بووە، یاخود جاری وا هەبووە سورەتێکی دوورو درێژ بەتەواوی دابەزیوە وەکوو سورەتی (الأنعام) لەگەڵ دابەزینیدا حەفتا هەزار فریشتە دابەزیون بۆ بەڕێکردن لەگەڵ جبریلدا (علیه السلام) هێناویانە بۆ لای پێغەمبەری خودا (ﷺ) یان جاری وا هەبووە سورەتێکی بچووك دابەزیوە، وەکو سورەتی (الفلق• الناس)

٢١ ئەو کاتانەی کە دیاریکرابوو بۆ دابەزینی قورئانی پیرۆز، قورئان بەچەندێك دابەزیوە؟

و- کاتی دابەزینی قورئانی پیرۆز بیستوسێساڵی پێچووە (سیانزدە) ساڵ لە «مككه» (دە) ساڵیش لە «مەدینە»، لەکاتی هاتنی پێغەمبەری خوداوە(ﷺ) تاوەکو وەفاتی..

٢٢ حیکمەت چییە لەوەی کە قورئانی پیرۆز بەش بەش دابەزیوە ؟

و- یەکەمیان: بۆ دڵنیاکردنی دڵی پێغەمبەری خودا (ﷺ) کە هەموو کات لەگەڵ دابەزینی ئایەتێکی نوێدا، یاخود سورەتێکی نوێدا پێغەمبەری خودا (ﷺ) ئازارو ناڕەحەتیەکانی لەسەر کەم دەبوویەوە.

دووەمیان: بۆ ئاسانکردنی لەبەرکردنو تێگەیشتنی.

سێیەمیان: دابەزینی لەکاتی ڕووداوەکاندا ؛ چونکە لەگەڵیدا حوکمێك دادەبەزێت.

چوارەمیان: لەبەر پلەبەندیی، یاخود تەدەڕڕوجو ڕوونکردنەوەی ئەحکامە شەرعییەکان بۆ ئەوەی کە هەنگاو بەهەنگاو بێت نەك هەمووی بەیەکجار بێت.

پێنجەمیان: لەبەر بەردەوامبوونی تەحدداکردنو دەستەوەسانکردنی خودای گەورە بۆ عەرەب کە بیستوسێ ساڵیدا پێیان گەر بیانتوانیایە بیکەن، بەڵام لەماوەی ئەو بیستوسێ ساڵەدا نەیانتوانی ئەم کارە بکەن ئەم تەحددایە بشکێنن ئایەتێك بێننو دروستی بکەن.

شەشەمیان: بۆ ئەوەی کە بەردەوام لەگەڵ دابەزینیدا ئەم قورئانە بەڵگە بێت لەسەر ئەوەی کە لەلایەن خودای پەروەردگارەوەیە(جل جلاله).

٢٣ یەکەمین ئایەت کە دابەزی بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) چ ئایەتێك بووە، یاخود چ سورەتێك بوو؟

و- چەند ڕایەك هەیە سەبارەت بەوەی کە یەکەمین سورەتو ئایەت کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) چی بووە:

بۆچوونی یەکەمیان: ئەوەیە کە یەکەمین کۆمەڵە ئایەت کە دابەزی بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) سەرەتای سورەتی (العلق) بووە(بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ،ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ ① خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ ② ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ ③ ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ ④ عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ⑤) ئەم پێنج ئایەتەی سەرەتای سورەتی (العلق) یەکەمین کۆمەڵە ئایەت بووە کە دابەزی بۆ پێغەمبەر (ﷺ) بەڵگەش بۆ ئەمە فەرموودەی دایکە عائیشەیە (خودا لێی ڕازی بێت) کە لە (سەحیحی بوخارییو موسلیم)دا هاتووە کە فەرموویەتی سەبارەت بەوەی کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) لە مانگی ڕەمەزاندا دەچوو بۆ ئەشکەوتی «حراء» لەوێدا دەمایەوە (حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءٍ)، تا ئەو کاتەی کە سرووشی بۆ هات لە ئەشکەوتی (حراء) پێشووتر خەونی دەبینی هەر خەونێکی ببینیایە خەونەکە دەهاتە دی سەرەتای سرووشیش خەونبینینبوو دوایی ئەوەش کە سرووش لەلایەن جبریلەوە (علیەی السلام) دابەزی بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) کە پێی فەرموو بخوێنە «إقرأ « بۆ جاری سێیەم جبریل(علیه السلام) پێغەمبەری (ﷺ) بەخۆیەوە گوشییو پێی فەرموو بخوێنەوە (ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ ① خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ ② ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ ③ ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ ④ عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ⑤)

ڕاو بۆ چوونیان وایە کە سورەتی (المدثر) یەکەمین سورەتە

دووەمیان: کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) بەهەمان شێوە بەڵگەش بۆ ئەم قسەیە کە لە سەحیحدا هاتووە کاتێك «ابی سەلەمەی کوڕی عبدالرحمن ی کوڕی عوف» پرسیار دەکات لە» جابری کوڕی عبدالله «(یەکەم سورەتی قورئان) چی بوو کە دابەزی، یاخود کامە قورئان لە پێشتردا دابەزیوە، ئەمیش فەرمووی (يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ)، دەفەرمووێت پێم وت: ئەی (ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ) فەرمووی من لە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) بۆتان دەگێڕمەوە ئەوەتان بۆ باس دەکەم کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) فەرموویەتی مانگێك من لە ئەشکەوتی (حراء) مامەوە تا ئەو کاتەی ئەو مانگە تەواو بوو لەوێ مامەوە، دواتر هاتمە خوارەوە، لەنێو دۆڵەکەدا بانگیان کردم، بەڵام تەماشام کرد؛ لەپێش و دوای خۆمەوە کەسم نەبینی، سەیری لای ڕاست و چەپی خۆم دەکرد کەسم نەبینی، پاشان دووبارە بانگیان کردمەوە سەرم بەرزکردەوە تەماشام کرد، کەسم نەبینی، پاشان بۆ جارێکی تر بانگیان کردم، سەرم بەرزکردەوە بینیم جبریل (علیه السلام) لەسەر عەرشە لە ئاسماندا بۆیە تووشی لەرزینێك بووم، دواتر هاتم بۆلای»خەدیجە» پێم وت (دثرونی- دثرونی)دامپۆشن..... دامپۆشن، دواتر ئاویان کرد بەسەرما خودای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند (يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنذِرْ)، بەڵام ئەمە زۆر سەریح (ڕاشکاو) نییە واتا ڕاستەوخۆ ئەوە ناگەیەنێت کە یەکەمجار بوو بێت، بەڵکو مەبەستی لەو کاتەیە کە گەڕاوەتەوە لە ئەشکەوتەکە، بەڵام فەرموودەی یەکەمیان لەناو ئەشکەوتەکەدا بووەو بۆ یەکەمجار جبریل (علیه السلام) هاتووە بۆ لای پێغەمبەری خودا (ﷺ).

سێیەمیان: ڕاو بۆچوونیان وایە کە سورەتی (الفاتحة) یەکەمجار دابەزیوە، بەڵگەش بۆ ئەم قسەیە ئەم فەرموودەیە کە»ئیمامی ئاجوری لە کتێبی(الشريعة) باسیکردووە و»ئیمامی بیهەقی لە (دلائل النبوة) باسیکردووە کە پێغەمبەری خودا(ﷺ) فەرموویەتی بە»وەرەقەی کوڕی نەوفل» کاتێك کە بەتەنیا ئەبم دەنگێ پێم دەڵێیت یامحمد یامحمد کاتێك گوێم لەو دەنگە دەبێت منیش ڕادەکەمو دوور دەکەومەوە (وەرەقەی کوڕی نوفل) فەرمووی: بە پێغەمبەری خودا(ﷺ) ئەمجارە ئەگەر شتێکی ئاوا بوو ڕامەکە لە شوێنی خۆت بوەستە تا بزانین چیت پێ دەڵێت ئینجا دواتر وەرەوە بۆ لای من بزانم چیت پێ دەڵێت، ئەمجارەیان کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) بەتەنیا بوو بانگی لێکرا پێیان وت ئەی محمد (ﷺ) بڵێ (ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ(٢) ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ(٣) مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ (٤) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (٥) ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ(٦) صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ (٧).

بەڵام ئەمەشیان هەر بەڵگەیەکی سەریح(ڕوونو دیارو ئاشکرا)نییە لەسەر ئەوەی کە یەکەمجار بووبێت.

چوارەمیان: ڕاو بۆچوونیان وایە کە (بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) یەکەم ئایەتە کە دابەزیوەو سورەتی (إقرأ) یەکەم سورەتە، ئەمەش «ئیمامی واحیدی لای وایەو دەیگێڕێتەوە لە» عیکریمەو حەسەنی بەسرییەوە « فەرموویانە یەکەم شت کە دابەزیوە لە قورئاندا (بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ)ە کە دابەزیوە لە مەککەداو یەکەم سورەتیش سورەتی (ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ)، بەڵام ئەوەی جێگای (هاوڕایی زانایان) بێت کە (بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) تەنها ئایەتێکە لە سورەتی (النمل)و یاخود ئایەتێك نیە لە سورەتی

(التوبـة) بەڵام کۆدەنگی لەسەر ئەوەنییە (بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ) ئایەتێك بێت لە هەموو سورەتەکانی قورئاندا جگە لە سورەتی (النمل)، بۆیە دەبینین ڕای یەکەم لەهەموو(ڕاکان) بەهێزترە ..

٢٤ دوا ئایەت و کۆتا ئایەت چی بوو که دابەزیوە له قورئانی پیرۆزدا بەشێوەیەکی گشتیی؟

و لەمەشدا جیاوازی هەیە کە دوا ئایەت چی بووە کە دابەزیوە لە قورئانی پیرۆزدا هەندێك لایان وایە ئایەتی «ریبا» لە دواترین ئەو ئایەتانەیە کە لە قورئاندا دابەزیوە، کە خودای گەورە دەفەرمووێت (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ) البقرة(٢٧٨)، ئەمەش ڕاو بۆچوونی»ئیمامی عومەرو ئیبن عەباسە «ڕەزاو ڕەحمەتی خودایان لێ بێت، بەڵام هەندێکی تر دەڵێن دوا ئایەت کە دابەزیوە ئەم ئایەتەیە (وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ) البقره (٢٨١)، ئەمەش ڕاو بۆچوونی» ئیبن عەباس و سەعیدی کوڕی جوبەیرە ..ڕاو بۆچوونێکی تریش هەیە پێیان وایە کۆتا ئایەت کە دابەزیوە بریتییە لە ئایەتی «قـەرز»(يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُۚ وَلۡيَكۡتُب بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبُۢ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَلَا يَأۡبَ كَاتِبٌ أَن يَكۡتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُۚ فَلۡيَكۡتُبۡ وَلۡيُمۡلِلِ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبۡخَسۡ مِنۡهُ شَيۡـٔٗاۚ فَإِن كَانَ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ سَفِيهًا أَوۡ ضَعِيفًا أَوۡ لَا يَسۡتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلۡيُمۡلِلۡ وَلِيُّهُۥ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَٱسۡتَشۡهِدُواْ شَهِيدَيۡنِ مِن رِّجَالِكُمۡۖ فَإِن لَّمۡ يَكُونَا رَجُلَيۡنِ فَرَجُلٞ وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ وَلَا

يَأْبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُوا۟ وَلَا تَسْـَٔمُوٓا۟ أَن تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِۦ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدْنَىٰٓ أَلَّا تَرْتَابُوٓا۟ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوٓا۟ إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ) البقرة(٢٨٢)، ئەمەش ڕای «زوهری و سەعیدی کوڕی موسەییەب»ە ، ئەگەر سەیری ئەم سێ ڕاو بۆچوونە بکەین دەبینین هەرسێ ئایەتەکە لەیەکترییەوە نزیکن بەتایبەتی ئایەتی دووەم و سێیەم کە ئایەتی (٢٨١) _(٢٨٢) ئەمانە کۆتا ئایەتن لە سورەتی ا(لبقرة)دا کە دابەزیوە لە قورئانی پیرۆزدا.

٢٥ دوا سورەت چی بووە کە بە کاملّی (تەواویی) دابەزیوە لە قورئانی پیرۆزدا ؟

و- سورەتی النصر •إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ)، کۆتا سورەتە کە هەمووی بەیەکجاری دابەزیوە لە قورئاندا ..

٢٦ یەکەم ئایەت چییە کە دابەزیوە سەبارەت بە حوکمی شەڕاب و مەی ؟

و- یەکەم ئایەت کە دابەزی بریتی بوو لە ئایەتی (وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلْأَعْنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) النحل (٦٧) ئەمە یەکەمین ئایەتە کە باسی شەڕاب ئەکات بێ ئەوەی ئاماژە بکات بە حەڕام کردنی، یان بەحەڵاڵ کردنی، هەرچەندە لای هەندێك لە زانایان لایان وایە کە خەمر(مەی) سەرەتا بە ئیباحەی

فەرمووییەتی خودای گەورە، وەکو مەدحێك (ستایشێك) شەرعی، دارخورما و ترێ ئێوە هەم وەکو ڕزقێك (ڕۆزییەك) بەکاری دەهێنن هەم دەیکەن بە سوکر شەراب (بێهۆشکەر- مەی).

کۆتا ئایەت کە دابەزی سەبارەت بە شەڕاب‌ومەی ئەم ئایەتە بوو کە خودای گەورە دەفەرمووێت «یَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا لْخَمْرُ وَلْمَيْسِرُ وَلْأَنصَابُ وَلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ لشَّيْطَٰنِ فَ جْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) المائدة (٩٠)، لەم ئایەتەدا خودای گەورە مەی حەڕام کردو دەفەرمووێت (رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ)، واتا ئەوانە پیسن‌و لە کردەوەی شەیتانن دوورکەونە لێی تا ڕزگاربن.

٢٧ یەکەمین ئایەت و کۆتا ئایەت چی بووە سەبارەت بە ریبا (سوو) ؟

و- یەکەمین ئایەت کە دابەزی سەبارەت بە سوو ئەم ئایەتە بوو خودای گەورە دەفەرمووێت (وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِىٓ أَمْوَٰلِ لنَّاسِ فَلَا يَرْبُوا۟ عِندَ للَّهِ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن زَكَوٰةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ للَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ لْمُضْعِفُونَ) الروم (٣٩)،

کۆتا ئایەتیش بریتی بوو لەم ئایەتە (يَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوا تَّقُوا للَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِىَ مِنَ لرِّبَوٰٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) (٢٧٨) (فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ للَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ) (٢٧٩) البقرة ..

٢٨ یەکەم ئایەت چی بووە کە دابەزیوە خودای گەورە مۆڵەتی داوە بە بڕواداران کە جیهاد بکەن لەپێناو خودای گەورەدا ؟

و- یەکەم ئایەت کە دابەزی سەبارەت بە جیهاد بریتی بوو لەم ئایەتە کە خودای گەورە دەفەرمووێت (أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ) الحج (٣٩) لێرەدا خودای گەورە ئیزنی (ڕێگای) داوە بە بڕوادارن کە جیهاد بکەن کوشتاری بێباوڕان بکەن ..

٢٩ سوودو زانستی زانینی ئەوەڵو ئاخیری (سەرەتاو کۆتایی) ئەم ئایەتانە چین کاتێك دەڵێین ئەمە سەرەتا ئایەتە دابەزیوە ئەمە کۆتا ئایەتە دابەزیوە ئایا چیمان دەست دەکەوێت ؟

و- یەکەم: کۆمەڵێك سوودمان دەست دەکەوێت لە زانینی ئەوەلیەتو ئاخیرییەت سەرەتاو کۆتایی کە دابەزیون، یاخود کامەیان لەپێش کامەیان دابەزیوە «یەکێك لە سوودەکانی ئەوەیە کە فێری زانستی «ناسوخ و منسوخ «دەبین دەتوانین ناسوخو منسوخ لەیەکتری جیا بکەینەوە «ناسخ ئەو ئایەتەیە کە نەسخ دەکاتەوە (دەسڕێتەواو لادەبات)، منسوخ واتا نەسخ کراو (سڕاوەو لابراوە) بەم شێوەیە هەردووکیان لەیەکتر جیا دەکەینەوە.

دووەمیان: زانینی تەشریعی ئیسلامییو هەنگاوەکانی تەشریع واتا: کاتێك کە دەبینین بەچەند هەنگاوێك ریبا (سوو)حەرامبووە بەچەند هەنگاوێك خەمر (مەی-شەراب) حەرام بووە لەوەوە دەزانین کە تەشریعی ئیسلامیی چۆن هەنگاو بەهەنگاو چۆتە پێشەوە.

سێیەمیان: سوودی لێوەردەگرین بۆ زانینی تەفسیر بۆ ئەوەی بزانین سەرەتا چی بووە دواتر چۆن گۆڕاوەو دەتوانین تەفسیرو حوکمەکانی لێوەرگرین.

چوارەمیان: ئەوە دەردەبڕێت کە موسڵمانان هەر لەسەرەتاوە گرینگیان داوە بەقورئانو زانیوویانە کە ئەم ئایەتە پێشتر دابەزیوەو لەهەر بابەتێکدا چەند ئایەت دابەزیوە ئایەتی ئەوەڵو ئاخیر(سەرەتاو کۆتا) چی بووە.

پێنجەمیان: زانینی سیرەی (ژیاننامە)ی پێغەمبەری خودا (ﷺ)و پۆلێنکردن و ڕیزبەندکردنی ڕووداوەکان؛ چونکە دەزانین ئەم ڕووداوە پێش ئەوە بووە ئەمەیان پێش ئەوە بووە بۆ زانینی پێشینو دواینی ئایەتەکان زیاتر ڕیزبەندی ژیانی پێغەمبەری خودامان (ﷺ) بۆ دەردەکەوێت لەگەڵ ڕووداوەکانی ناو قورئاندا.

٣٠ قورئانی پیرۆز چەند بەشی هەیە لە ڕووی هۆکاری دابەزینەوە؟

و- تەبعەن دەبینین قورئان دەکرێتە بەدوو بەشەوە «بەشێکیان کە دابەزیوە؛ بەبێ هۆکار خودای گەورە دایبەزاندووە؛ بەبێ هۆکار؛ ئەمەش کە زۆرینەی قورئانە بەم شێوەیەیە، واتە: هیچ پەیوەندییەکی نییە بە هۆکارێکی تایبەتەوە «بەشی دووەم ئەمەشیان کە دابەزیوە بەهۆی هۆکارێکی تایبەتەوە بووە کە پێی دەوترێت «أسباب نزول» واتا: هۆکارەکانی دابەزین؛ ئەمانیش ئەو ئایەتانەن کە هۆکارێك هەیە بۆ دابەزینیان ..

٣١ (سبب النزول) هـۆكاری دابەزین واتای چـییە؟

و- (سبب النزول) یاخود هۆكاری دابەزین ئەوەیە كە قورئان لەبەر ئەو هۆیانە لەكاتی ڕوودانیان دابەزیوە، وەكو ڕووداوێك، یاخود پرسیارێك كە لەبەر ئەو ڕووداوە، یاخود ئەو پرسیارە ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز دابەزیون ..

٣٢ چۆن ئاشنابین بە هۆكارەكانی دابەزینی ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز؟

و- دەبێت ئەوە بزانین كە «(سبب النزول)» نازانرێت (تەنها) لە ڕێی (هاوەڵان)ەوە نەبێت لەڕێی ڕیوایەتو سەنەدەوە نەبێت كەس ناتوانێت لە خۆوە بڵێت ئەم ئایەتە بۆ ئەوە دابەزیوە (بەتەنها) دەبێت سەنەدێك هەبێت (هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ) بڵێن كە خۆیان ئاگاداربوونو ئامادەی دابەزینی سرووشبوون ئەوان بەئێمەی ڕابگەینن كە ئەم ئایەتە بەو هۆكارەوە دابەزیوە واتا زانینی (هۆكاری دابەزینی) تەنها بە (گێڕانەوە) ڕیوایەتو بەسەنەدی حەدیث دەبێت بەهیچ شێوەیەك بە (هەوڵی تاكەكەسی) ئیجتیهادو بەبێ زانینی لە ڕێی سەحابەوە، ناكرێت بزانین چۆن دابەزیوەو هۆكاری دابەزینی چی بووە .

٣٣ شێوازەکانی باسکردنی أسباب نزول (هۆکاری دابەزین) چۆنەو بەچی شێوازێك باس دەکرێت؟

و- یەکەمیان بەدەقێکی ئاشکرا کە بە ڕاشکاوی هۆکارەکان باس دەکات بەوە دەزانین ئەمە سبب (هۆکاری دابەزینەکەیەتی)، بۆ نموونە: (هاوەڵێك) بڵێت هۆکاری دابەزینی ئەم ئایەتە ئەوە بووە، یاخود ڕووداوێك باس بکات دواتر بڵێت یەکسەر (ڕاستەوخۆ) ئەم ئایەتە بۆ ئەم (بابەتو باسە) دابەزیوە یان ئەم شتە ڕوویدا ئایەتەکەش دابەزی؛ کەواتە بەڕاستەوخۆ دەزانین ئەمە شێوازی دابەزینی قورئانە.

شێوازی دووەمیش شێوازی باسکردنی (هۆکاری دابەزینەکە) دەقێکی وابێت کە ئەگەری ئەوەی هەبێت کە سەبەب نزولەکە ئەوە بێت، وەکو دەوترێت لەلایەن (هاوەڵانەوە) ئەم ئایەتە دابەزیوە بۆ ئەمەو ئەوە، یان پێم وایە ئەم ئایەتە بۆ ئەوە دابەزیوە، یاخود وا دەزانم کە هۆکاری دابەزینی ئەم ئایەتە ئەم ڕووداوە بوو بێت بەم شێوازانە دەزانین ئەمە (هۆکاری دابەزینە).

٣٤ ئێمە چۆن دەتوانین هۆکاری دابەزینەکان دیاری بکەین؟

و- یەکەم: کاتێك دەوترێت ئەم ئایەتە بۆ ئەو ڕووداوە دابەزیوە دەبێت لە (کاتو سەردەمیی) دابەزینی سرووشدا بووبێت ئەم ڕووداوە لەسەردەمی پێغەمبەری خودا (ﷺ) بووبێت ناکرێت بڵێین ئەم ئایەتە دابەزیوە بەهۆی فڵانە شتەوە کە ئەو شتە لە ئێستادا ڕوویداوە.

دووەمیان: كاتێك كە دەڵێن ئەمە هۆكاری دابەزینی ئەم ئایەتەیە دەبێت ئایەتەكە دوای ڕووداوەكە دابەزیبێت نەك پێشی.

سێیەمیان: دەبێت لە ڕیوایەتەكەدا ئەوە هەبێت كە بەڵگەیە لەسەر دابەزینی ئەو ئایەتە، وەك بینینی (هاوەڵان)، یاخود شێوازێك هەبێت بیسەلمێنێت دابەزینی ئەم ئایەتە بەو هۆكارەوە بووە ..

٣٥ بەناو بانگترین ئەو كتێبانەی كە باسی أسباب نزول (هۆكارەكانی دابەزین) دەكات چین ؟

و- یەكەم: كتێبی • أسباب النزول) علی بن أحمد الواحدی.

دووەم: كتێبی (العجاب فی بیان الأسباب) ابن حجر العسقلانی.

سێیەمیان: كتێبی (لباب النقول فی أسباب النزول) جلال الدین السیوطی

٣٦ حوكمی قسەی (هـاوەڵ) چییە لە (أسباب النزول) (هـۆكاری دابەزیندا)؟

و- (زانایان) لەسەر ئەوە كۆڕاو هاودەنگن كە وتەی سەحابیی (هاوەڵ) جێگای ئیعتیبارە (سەرنج و گرنگیی پێ دانە)و بەهەند وەردەگیرێت لە هۆكاری دابەزینداو حوكمی (مرفوع)ی هەیە بۆ لای پێغەمبەری خودا (ﷺ) ؛ چونكە (هاوەڵ) لەخۆیەوە قسە ناكاتو مەسەلەی ئیجتیهادی (هەوڵی تاكە كەسیی) نییەو هاوەڵ خۆی ژیاوە لەگەڵ پێغەمبەری خودا (ﷺ) بۆیە كاتێك هاوەڵێك بڵێت ئەو شتە بۆ ئەوە دابەزیوە

دیارە خۆی بینوویەتی، یان پێی وتراوە بۆیە لەخۆیەوە قسە ناکات گەر زانیاریی پێ نەبێت.

٣٧ ئایا قسەی شوێنکەوتەی هاوەڵان (تابعین) وەردەگیرێت لە (هۆکاری دابەزین)، (أسباب النزول)دا ؟

و- بەڵێ وەردەگیرێت، بەڵام بەچەند مەرج و ڕێکارێك:

مەرجی یەکەم: گوزارشتی ئەو تابیعیە(شوێنکەوتووە) ڕاستەوخۆو بەئاشکرا بڵێت ئەمە سەبەب نزولی ئەم ئایەتەیە.

مەرجی دووەم: دەبێت ئیسنادێکی (تەواوو ڕاست) هەبێت کاتێك دەڵێن ئەم تابیعیە(شوێنکەوتەیە) وای وتووە دەبێت سەنەدەکە صحیح (ڕاست و تەواو) بێت.

مەرجی سێیەم: پێویستە ئەو تابیعیە(شوێنکەوتەیە) لە پێشەوایانی تەفسیربێت.

مەرجی چوارەم: دەبێت ئەو قسەی ئەو تابیعیە لە تابیعی تریشەوە هاتبێت کە هەمان ئەو مەرجانەی پێشووی تێدا بێت.

٣٨ سەرچاوەکانی زانینی هۆکاری دابەزین چین لەکوێی بگەڕێین بۆ هۆکاری دابەزین ؟

و- یەکەم: لە کتێبەکانی «حدیث» (فەرموودە) دا لەوانەش: کتێبی صحیحی «البخاری و مسلم «چوارسونەنەکەو موسنەدی ئیمامی ئەحمەد.

دووەم: لە کتێبی تەفسیردا کە باس لە (هۆکاری دابەزین) دەکات، وەك: تفسير الطبري وتفسير ابن أبي حاتم، تفسير ابن كثير، تەفسیر البغوي، هەر تەفسیرێك کە بەسەنەدەوە باسی لێوە کردبێت ئەوە أسباب نزولی لێ وەردەگیرێت.

سێیەم: لە (پەرتووکەکانی هۆکاری دابەزین) خۆیداوەک کتێبی سیرەو مێژوو: کتێبی سیرە: (ژیاننامە)ی پێغەمبەری خودا (ﷺ) کتێبە مێژوویەکانیش، وەکو: سیرەی ابن هشام ، ابن اسحاق تاريخ الطبري.

٣٩ هەڵوێستی موفەسیر(ڕاڤەکار) چییە کاتێك کە دەبینێت چەند ڕیوایەتێك (گێڕانەوەیەک) هەیە لەسەر دابەزینی یەك ئایەت ؟

و- هەرکاتێك چەند ڕیوایەتێك (گێڕانەوەیەك) هەبوو لە دابەزینی یەك ئایەتدا ئەگەرەکان لەم پێنج حاڵەتە بەدەرنین.

یەکەم: ئەگەر هاتوو شێوازی باسکردنی ئایەتەکە ڕاستەوخۆ نەبوو؛ نەیوتبوو ئەم ئایەتە بۆ ئەوە دابەزیوە، بەڵکو شێوازێکی ناڕاستەوخۆبوو، ئاشکرا نەبوو ئەوکاتە ئەم وتەیە تەنها تەفسیرە (ڕاڤەیە)واتە: مەبەست پێی تەفسیرە ئەمەش پێی ناوترێت أسباب النزول.

دووەم: ئێمە چەند شێوازو ڕیوایەتێکمان (گێڕانەوەیەك) هەیە ڕیوایەتێکمان هەیە سەریحە (گێڕانەوەیەکی ئاشکراو ڕاستەوخۆو ڕوونو دیار) ڕیوایەتێکمان هەیە غەیر سەریحە(گێڕانەوەیەکی ناڕاستەوخۆو نادیار) ئیدی لەو کاتەدا ئەوەیان پێش دەخەین کە دەقێکی ڕاستەوخۆیە کە ئەڵێت (هۆکاری دابەزینەکە) ئەوەیە.

سێیەم: ئەگەر هاتوو کۆمەڵێك ڕیوایەتمان (گێڕانەوە)هەبوو، هەموویان سەریح (ڕاستەوخۆو دیار)بوون بۆ نموونە بڵێین ئەم ئایەتە بەهۆی ئەمەوە دابەزیوە لەو کاتەدا دەبینین کامە ڕیوایەت سەحیحترە (لەڕووی سەنەدەوە) کار بەوەیان دەکەین جگە لەوانیتر.

چوارەم: ئەگەر هاتوو هەموو ڕیوایەتەکان لە صیحەتدا(هەموو گێڕانەوەکان لە ڕاستو دروستییدا) وەکو یەك وابوون بەڵام بوارێك هەیە کە وادەکات ئەم حدیثە(فەرموودەیە) پێشخەین ئەوەیش ئەوەیە ئەگەر هاتوو کەسێك خۆی یەکێك لەم ڕیوایەتانە بگێڕێتەوەو بڵێت: «من خۆم بەچاوی خۆم بینیوومە کە ئەو ئایەتە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ)»، یاخود یەکێك لە ڕیواتەکان سەحیحترە؛ چونکە صحیحمان (ڕاستو دروست)مان هەیە ئەسەحتریشمان(ڕاستتریش) هەیە ئەو کاتەش ئەو ڕیوایەتەی کە لە هەموویان سەحیحترە(ڕاستو دروستترە) ئەویان پێش دەخرێت.

پێنجەم: ئەگەر هاتوو هەموو ڕیوایەتەکان(گێڕانەوەکان)یەکسانبوون بەسەر یەکترییان زاڵ ناکەین، بەڵکو جەمعیان دەکەین(پێکەوە کۆیان دەکەینەوە - لێکیان دەدەین)و، دەڵێین: دەکرێت هەر ئایەتێك چەند جارێك دابەزی بێت، هەر جارێ بۆ بابەتێك، دەکرێت ئایەتێك زیاتر لە چەند هۆکارێکی هەبێت بۆ دابەزینی ..

٤٠ سوودی زانینی أسباب نزول (هۆکاری دابەزین) چییە ؟

و- چەند سوودێکی هەیە:

یەکەم: بەهـۆی زانینی (هـۆکاری دابـەزین)ەوە ئاشنا دەبین بە حیکمەتەکانی تەشریع.

دووەم: زانینی ئەو کەسەی کە ئایەتەکەی بەسەردا دابەزیوە.

سێیەم: هاوکاریمان دەکات بۆ تێگەیشتنی قورئان.

چوارەم: بۆ ئەوەی بەئاسانی بزانرێت کە ئەم ئایەتە بۆچی دابەزیوە بەهۆی چ هۆکارێکەوە دابەزیوە.

پێنجەم: بەهۆی زانینی سـەبەب نزول (هۆکاری دابەزینەوە) هەر گرفتێکمان هەبوو لە تێگەیشتنی ئایەتەکە نائومێدمان ناکات؛ چونکە دەزانین ئایەتەکە باسی ئەو ڕووداوە دەکاتو ئەو ڕووداوە ڕوون دەکاتەوە.

٤١ مەبەست لە سورەتی مەککییو سورەتی مەدەنیی چییە ؟

و- زانایان بۆ دابەشکردنی سورەتەکانی قورئانی پیرۆز بۆ هەردوو بەشی مەککییو مەدەنیی سێ ڕایان هەیە ئەویش بەبەرچاو گرتنی چەند خاڵێك:

ڕاو بۆچوونی یەکەمیان: کاتی دابەزینی قورئانیان لەبەرچاو گرتووە مەککیی و مەدەنییان دابەشکردووە بەپێی کاتی دابەزین کەواتە: هەر ئایەتێك پێش کۆچکردن بۆ مەدینە دابەزی بێت هەمووی ناو دەنێن سورەتە مەککییەکان، هەر سورەتێکیش دوای کۆچکردن بۆ مەدینە دابەزی بێت ئەوە پێی دەڵێن سورەتی مەدەنیی، بەڵام ئەگەر لە مەککە یان مەدینە نەبوو بێت ئەوان تەنها دابەشیان کردووە بەپێی کاتی دابەزینەکەی، ئەمەش ڕای زۆربەی زانایانی تەفسیرە.

ڕاوبۆچوونی دووەمیان: مەککیی و مەدەنییان دابەشکردووە بە بەرچاوگرتنی شوێنی دابەزینەکە ئەوەی لە مەککە دابەزیبێت یان لە دەوروبەری مەککەوە بوویێت لە» میناو عەرەفات و موزدەلیفەو حودەیبیە» ئەمانە هەمووی بە مەککی هەژمار دەکەن، ئەوەشی لەناو شاری مەدینەدا دابەزی بێت، یان لە دەوروبەری شاری مەدینەدا دابەزیبێت وەکو لە»بەدر، یاخود لە ئوحود، یان قوباء» دابەزی بێت ئەمانە پێی دەڵێن مەدەنیی، کەواتە: ئەوان تەنها شوێنی دابەزینەکەیان ڕەچاو کردووە.

ڕاوبۆچوونی سێیەمیان: بەڕەچاوکردنی ئەو کەسانەی کەقورئانەکەیان بۆ دابەزیوە، یان بەڕەچاو کردنی خیطابی قورئان(ئاڕاستەی وتەی ئایەتەکان ڕوو بەڕووی کێ کراوەتەوە) بۆ کەسەکان ئەگەر خیطابی قورئانی بۆ ئەهلی(خەڵکی)مەککە بێت ئەوە مەککییە ئەگەر ڕووی سورەتەکانو ئایەتەکان لە (خەڵکی)مەدینە بێت ئەوە مەدەنییە ..

٤٢ چۆن بزانین ئەم سورەتە مەککییە، یان مەدەنییە ؟

و- دوو ڕێگامان هەیە بۆ ئەوەی بزانین کە ئەم سورەتە مەککییە، یاخود مەدەنییە.

ڕێگای یەکەم: ڕێگایەکی «سەماعیە» (بیستەکیی) واتا: گوێگرتن بەسەنەدەوە کە بیستراوە لە (هاوەڵانەوە) ئەوانەی خۆیان لە زەمەنی (سەردەم و کاتی) دابەزینی سرووشدا ژیاون، یان لە تابیعینەوە (شوێنکەوتوان) کە لە هاوەڵانو سەحابەوە بۆ ئێمەیان ڕیوایەت کردووە (گێڕاوەتەوە)، ئەوان ئەگەر بڵێن ئەم سورەتە لە مەککە دابەزیوە، یان لە مەدینە دابەزیوە بەم شێوەیە دەزانین کە ئەم سورەتە مەککییە، یان مەدەنییە.

ڕێگای دووەم: بەپێی «ئیجتیهاد» (هەوڵدانی خۆیی) واتا: هەندێك سورەت هەیە نازانین هیچ ڕیوایەتێکمان (گێڕانەوەیەکمان) نییە کە باسی دابەزینەکەی بکات، بەڵام بەپێی ئیجتیهاد، واتا: بەپێی تایبەتمەندییەکانی سورەتە مەککیی و مەدەنییەکان دەزانین ئەم سورەتە مەککییە، یان مەدەنییە ئەگەر تایبەتمەندییەکانی سورەتە مەککییەکانی تێدابوو ئەوکاتە پێیان دەڵێن: ئەم سورەتە مەککییە، بەڵام ئەگەر تایبەتمەندی سورەتە مەدەنییەکانی تێدابوو ئەو کاتە دەڵێین: سورەتێکی مەدەنییە..

٤٣ ئەو سورەتە مەدەنییانە چین کە جێی کۆڕاو هاودەنگیی زانایانە ؟

و- بیست سورەتمان هەیە کە ئەم بیست سورەتە جێ ئیتتیفاقی (هاوڕایی) زانایانەو زانایان لەسەری کۆدەنگن کە سورەتی مەدەنیین سورەتەکانیش بریتین لەمانە (البقرة - آل عمران - النساء - المائدة - الأنفال - التوبة - النور - الأحزاب - محمد - الفتح - الحجرات - الحديد - المجادلة - الحشر- الممتحنة - الجمعة - المنافقون - الطلاق - التحريم - النصر) ئەم بیست سورەتە هەر بیستیان جێی کۆدەنگی زانایانە کە مەدەنیین ..

٤٤ ئەو سورەتانە چین کە جێی ڕاجیاوازیی زانایانەو لەسەری کۆدەنگ نین ؟

و- دوانزدە سورەتمان هەیە ئەم دوانزدە سورەتە جێی ڕاجیایی زانایانە کە ئایا مەککییە، یاخود مەدەنییە؛ هەردوو ڕاکەش هەندێك دەڵێن: مەککییە هەندێکی دیشیان، دەڵێن: مەدەنییە، سورەتەکانیش بریتین لەمانە (الفاتحة - الرعد - الرحمن - الصف - التغابن - المطففين - القدر - البينة - الزلزلة - الإخلاص - الفلق - الناس) ئەم دوانزدە سورەتەش زانایان لەسەری کۆك نین کە ئایە مەدەنیین یان مەککین ..

٤٥ ئەو سورەتانەی کە جێ کۆدەنگی زانایانن کە مەککین چین ؟

و- هەشتاو دوو سورەت دەمێنێتەوە جگە لەم سورەتانەی کە باسمان کرد جێگای کۆدەنگی زانایانە کە مەککین ..

٤٦ ڕێساکانی زانینی سـورەتی مـەککیی چـییە چۆن بزانین ئەم سورەتە مەککییە ؟

و- کۆمەڵێك خاسییەت هەیە بەوە دەزانین، سورەتە مەککییەکانی پێ دەناسینەوە:

یەکەم: ئەگەر هەر سورەتێك وشەی (کلاّ) ی تێدا بوو ئەوە مەککییە.

دووەم: ئەگەر هاتوو هەر سورەتێك «سجدة التلاوة» تێدابوو ئەوە مەککییە.

سێیەم: ئەگەر هاتوو هەر سورەتێك دەستی پێکردەبوو بە»سوێند»خواردن ئەوە سورەتێکی مەککییە.

چوارەم: ئەگەر هاتوو هەر سورەتێك دەستی پێکردەبوو بە پیتەکانی وەکو (الم – یس – ط) ئەمانە مەککیین، جگە لە (البقرة - آل عمران) ئەم دووانە بە ئیتیفاق(کۆدەنگیی) مەدەنیین هەرچەندە بە»الم»دەستیان پێکردووە، هەروا سورەتی (الرعد) جێی خیلافە(ڕای جیاوازە).

پێنجەم: گەر هاتوو هەر سورەتێك دەستی پێکردەبوو بە (يَٰٓأَيُّهَا لنَّاسُ) و (يَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوا)ی تیانەبوو ئەوە مەککییە (تەنها) سورەتی (الحج) نەبێت کە لە کۆتاییەکەدا (يَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوا)ی تیایە.

شەشەم: هەر سورەتێك دەستی پێکردەبێت بە «الحمد» ئەوە سورەتێکی مەککییە.

حەوتەم: گەر هاتوو هەر سورەتێك چیرۆكی پێغەمبەرانی تیابێت ئەوە مەككییە جگە لە سورەتی «البقرة» كە سورەتێكی مەدەنییە بە ئیتتیفاق(هاوڕایی زانایان).

٤٧ تایبەتمەندییەكانی سورەتە مەككییەكان چین؟

و- یەكەمیان: سورەتە مەككییەكان گرینگی دەدات بە دامەزراندنی بیروباوەڕی ئیسلامیی لە ناخی بەندەكانی خوداداو بانگەشە دەكات بۆ یەكتاپەرستییو باوەڕهێنان بە پێغەمبەرایەتیی پێغەمبەر محمد(ﷺ) هەروەها ڕۆژی دواییو بابەتەكانی تری عەقیدە(بیروباوەڕ).

دووەمیان: سورەتە مەككییەكان باسی بنەماكانی خوداپەرستییو مامەڵەكردنو ئادابو ڕەوشتە بەرزەكان دەكات باسی ئوصولی عیبادەتەكان (بنەچەو بنچینەی بەندایەتییەكان) دەكات، نەك باسی تەفاصیلەكەی(وردەكارییەكەی).

سێیەمیان: سورەتە مەككییەكان گرینگی دەدات بە تەفصیلی(وردەكاریی) چیرۆكی پێغەمبەران بەدرێژیی باسی چیرۆكی پێغەمبەرانو گەلەكانی پێش ئیسلام دەكاتو باسی شێوازی بانگەواز دەكات لەلایەن پێغەمبەرەكانی پێش پێغەمبەری خۆمانو باسی هەڵوێستی ئەو نەتەوانە دەكات بەرامبەر پێغەمبەرەكانیان.

چوارەمیان: سورەتە مەككییەكان كورتن، لەهەمان كاتدا ئایەتەكانیشی، لەگەڵ بەهێزیی وشەكانو كورتیی ڕستەكانو بەرزیی لە ڕەوانبێژییو معنا(واتا)و گەیاندا؛ زێتر سورەتە مەككییەكان لە ڕووی ڕەوانبێژییەوە وشەكانی لەوپەڕی بەرزی دان ..

٤٨ ڕێساکانی ناسینەوەی سورەتە مەدەنییەکان چین چۆن بزانین ئەم سورەتە مەدەنییە ؟

و- یەکەمیان: هەر سورەتێك (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا)ی تێدابێت و (يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ)ی تێدا نەبێت ئەوە سورەتێکی مەدەنییە.

دووەمیان: هەر سورەتێك باسی (دووڕووەکان) منافقینی تێدابێت ئەوە مەدەنییە.

سێیەمیان: هەر سورەتێك باسی فەڕزەکانی تێدا بێت یاخود باسی حەددێکی شەرعیی(کە سزایەکی دانراوە بۆ تاوانێکی دیاریکراوە لە شەرعدا) تێدا بێت ئەوە سورەتێکی مەدەنییە.

چوارەمیان: هەر سورەتێك خیطابی تێدا بێت بۆ ئەهلی کیتاب(ڕووگەو مەبەست لە وتەکە بەرەوڕووی گەلێکی خاوەن پەرتووکی ئاسمانیی بێت وەك: جووەکان، گاورەکان) دەستپێبکات بە (یا أهل الكتاب) یان (يَٰبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ) ئەوا ئەو سورەتە مەدەنییە.

پێنجەمیان: هەر سورەتێك ناوی «اليهود» ی تێدابێت بە ناسراویی بە ئەلیفولامی تەعریفەوە یاخود «النصارى» بە ئەلیفولامی تەعریفەوە ئەوە سورەتێکی مەدەنییە.

شەشەمیان: هەر سورەتێك باسی جیهاد(جەنگ لە پێناو خودا) بکاتو باسی ئەحکامی جیهاد (یاساو ڕێساکانی جەنگ لەپێناو خوداو ئایینەکەی) بکات، یاخود باسی غەزا بکات، ئەوە سورەتێکی مەدەنییە.

٤٩ تایبەتمەندییەکانی سورەتە مەدەنییەکان چین ؟

و- یەکەمیان: سورەتە مەدەنییەکان بەدرێژی باس لە ئەحکامە شەرعییەکان (یاساو ڕێساکان) دەکەن واتا ئەحکامەکانی عیبادات (یاساکانی بەندایەتیی) و خوداپەرستییو مامەڵەکردن و سزاکان و میرات .. هتد. بەدرێژیی ئەم ئەحکامە شەرعییانەمان بۆ باس دەکەنو ڕوون دەکەنەوە.

دووەمیان: سورەتە مەدەنییەکان پەردە لەسەر دووڕووەکان هەڵدەماڵنو بەخەڵکییان دەناسێننو کەشف(ئاشکرایان) دەکەنو سروشتو سیفات(ڕەشت)و پلانەکانیان بۆ دژی ئیسلامو ئەهلی ئیسلام (خەڵکی موسڵمان)دەردەخەن.

سێیەمیان: لە تایبەتمەندییەکانی سورەتە مەدەنییەکاندا گفتوگۆکردنە لەگەڵ «ئەهلی کیتاب(گەلی خاوەن پەرتووکی ئاسمانیی) نصاری (گاور)، لەگەڵ یەهودییەکان (جووەکان) بەتایبەتو پووچەڵکردنەوەی بیروباوەڕەکانیانو ڕوونکردنەوەی داسکاریکردنو تەحریفکردنی ئەوانە بۆ کتێبەکانیان (بەلاڕێدابردنو گۆڕینیی ناوەڕۆکی پەیامی خودایی)و بانگکردنە بۆ ئیسلام بە بەڵگەو حوججەوە.

چوارەمیان: لە تایبەتمەندییەکانی سورەتە مەدەنییەکان درێژی بڕگەو سورەتەکانییەتی بۆ نموونە سورەتی «البقرة» کە دوو جوزئو نیوەو سورەتی(آل عمران - النساء - المائدة) ئەمانە هەمووی سورەتی درێژن، کەوایە لە تایبەتمەندیی سورەتە مەندەنییەکان درێژی سورەتو

ئایەتەکانییەتی؛ چونکە بۆ ڕوونکردنەوەی عەقایدو ئەحکامە(بیروباوەڕو ئاساو ڕێساکانە)و کۆمەڵگەش پێویستی پێیەتی ..

٥٠ سوودی زانینی سورەتە مەککییو مەدەنییەکان چییە ؟

و- یەکەمیان: سوودی هەیە بۆ زانینی ناسخو منسوخ (لابەرو لابراو) جیا کردنەوەیان لەیەکتری ، کامیان لەپێشترەو لە مەککە بووەو کامیان لە مەدینە بووە، کەواتە: ئەو حوکمەی لە مەدینەیە حوکمی مەککە نسخ دەکاتەوە(پووچەڵی دەکاتەوەو لای دەبات).

دووەمیان: سوودی لێ دەبینین بۆ تەفسیری قورئان دەزانین ئەمە لەوێ دابەزیوە ئەمە بۆ ئەوێ دابەزیوە بۆ تێگەیشتن سوودی هەیە بۆمان.

سێیەمیان: سوودی لێ دەبینین بۆ فێربوونی شێوازی بانگەواز بۆ لای خودا؛ چونکە شێوازی بانگەوازی مەککە جیاوازە لە شێوازی بانگەوازی مەدینە.

چوارەمیان: سوودی لێ دەبینین بۆ دەرهێنانو هەڵهێنجانی ژیاننامەی پێغەمبەری خودا (ﷺ)کە لە مەککە چۆنبووە چی بۆ دابەزیوە، لە مەدینە چۆنبووە.

پێنجەمیان: هەروەها بەڵگەشە لەسەر گرینگیدانی موسڵمانان بەقورئان لە سەرەتاوە هەر لە سەحابەوە گرینگیانداوە بەم بابەتە؛ چونکە قورئانی پیرۆز جێگای بایەخو گرینگیدانی سەحابە(هاوەڵان)و ئەهلی ئیسلامبووە (مرۆڤی موسڵمان) بە درێژایی مێژوو لەهەموو بوارەکانی قورئاندا کۆڵیونەتەوە ئەمەش یەکێکە لە بوارەکانی قورئان.

شەشەمیان: لە ڕێی زانینی مەککیی‌و مەدەنییەوە هەندێک جار ڕای بەهێزو بێهێزمان بۆ دەردەکەوێت لە بۆچوونی زانایانی تەفسیرا.

٥١ فەزائیلی قورئان مانای چییەو بابەتەکانی چییە ؟

و- مەبەستمان لە «فەزائیل»واتا ڕێزو شکۆی قورئانی پیرۆز و پلەو سیفەتە بەرزەکانی قورئان. فەزائیل بریتیە : لەو خاسیەت‌و سیفەت‌و شکۆو بەرزییەی کە لەبارەی ئیسلام‌و قورئانی پیرۆزەوە هاتووە چ لە بەشێك لە قورئان، یان هەموو قورئان، وەکو بەڵگەیەك‌و ڕوونکرەوەیەك بۆ شکۆو شەڕەف‌و سوودو قازانجی قورئان بۆ دنیاو قیامەت، بابەتەکانیشی بریتیە لە:

یەکەمیان: فەزائیلە گشتیەکان لە سیفەتە بەرزەکان‌و پلە بەرزەکانی قورئان بەشێوەیەکی گشتیی.

دووەمیان: باسکردنی فەزڵ‌و شکۆی ئەهلی قورئان‌و هەڵگرانی قورئان.

سێیەمیان: فەزڵ‌و شکۆو گەورەیی سورەت‌و ئایەتەکانی قورئان.

٥٢ گرینگی زانینی فەزائیلی قورئان چییە ؟

و- یەکەمیان: زانینی گەورەیی قورئان دەبێتە مایەی ئەوەی مرۆڤ لەناخی خۆیدا زیاتر قورئان بەگەورە دابنێت‌و پلەوپایەو شکۆو گەورەیی قورئانی پیرۆزی لەدڵا زیاتر دەکات.

دووەمیان: هاندەرێکی باشە بۆ فێربوونی قورئان‌و تێرامان‌و فێربوونی ماناکان و ئیشوکار پێ کردنیی‌و خوێندنەوەو لەبەرکردن و گوێ بۆ گرتنی.

سێیەمیان: سوود لێ وەرگرتنییەتیی بۆ بانگەوازکردن بۆ قورئانی پیرۆزو بانگەوازکردن بۆ لای خودای گەورە کە بزانن قورئان ئەوەندە گەورەیە، گەورەترین سەرچاوەیە بۆ بانگەوازکردن بۆ لای خودای پەروەردگار.

چوارەمیان: زانینی گەورەیی قورئان ئەوەمان بۆ دەردەخات کە قورئان لە هەموو کتێبەکان گەورەترە شایەنی گرنگیپێدانەو هیچ کتێبێك نییە هێندەی قورئانی پیرۆز زانستو مەعریفەتی(زانیاریی) لەخۆ گرتبێت.

٥٣ فەزڵی قورئانی پیرۆز چییە بەسەر کتێبە ئاسمانییەکانی تردا؟

یەکەمیان: قورئان ناسیخە(لابەرە)و هەموو کتێبەکانی پێش خۆی نەسخ کردۆتەوەو حوکمی هەموو ئەو کتێبانەی پێش خۆی سڕیوەتەوە، هیچ کتێبێکی دی کاری پێناکرێت دوای قورئانی پیرۆز.

دووەمیان: قورئان لە پیرۆزترین شوێنی سەر زەویی دابەزیوە ئەویش (مەککە)یە کە ئەمە بۆ هیچ کتێبێکی دی نییە.

سێیەمیان: خودای گەورە خۆی بەڵێنیداوە کە ئەم قورئانە بپارێزێت لە هەموو دەستکارییەك بەڵام ئەمەی نەداوە بە کتێبەکانی دی، هەروەك خودای پەروەردگار ئەفەرمووێت• إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)

چوارەمیان: فەزڵی قورئان بەسەر کتێبەکانی تردا ئەوەیە کە قورئانی پیرۆز بوارەکانی ئیعجازی زیاترە، قورئان لە زۆر ڕووەوە جێگای دەستەوەسانکردنی مرۆڤە بەرامبەر بە گەورەیی ئەم کتێبە لە ڕووی ئەحکام و تەشریعەوە (ڕێساو بەیاساکردن) لە ڕووی عەقیدەوە (بیروباوەڕ) لە ڕووی ئابوریی‌و پەروەردەوە لە ڕووی کاروباری ژیان‌و

خێزانەوە لە ڕووی ئیعجازی زانستییەوە سەسام دەبێت، هەموو ئەمانە جیاوازی قورئانە لەگەڵ كتێبەكانی ترا.

٥٤ فەزڵو گەورەیی خوێندنەوەی قورئـان چییە كە لە قورئـان و سوننەتدا هاتبێت ؟

و- بێگومان بەڵگەمان لە ئایەتو فەرموودەكاندا زۆرن لەسەر فەزڵی ئەو كەسەی قورئان دەخوێنێتەوە، بەڵام لێرەدا چەند نموونەیەك باس دەكەین، خودای گەورە ئەفەرمووێت (إِنَّ ٱلَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ)(٢٩) «واتە: ئەوانەی كە قورئان دەخوێننەوەو نوێژەكانیان بە باشترین شێوە ئەنجامداوەو لەوەی كە پێماندا‌ون بە نهێنییو ئاشكرا دەبەخشن بازرگانییەک داوا دەكەن كە هەرگیز زیانی بەر ناكەوێت.

(لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ)فاطر (٣٠)» واتە: بۆ ئەوەی خودا بەباشترین شێوە پاداشتیان بداتەوەو بە بەخشندەیی خۆی زێتر بەهرەمەنیان بكات، بەڕاستی خودا لێبووردەیە بەرامبەر گوناهی گەورەیان و بە بەخشینی زۆر بەرامبەر بەكەم بەندەكانی سوپاس دەكات.

"لە فەرموودەكانی پێغەمبەری خوداش (ﷺ) كە ئیمامی (الترمذی) گێڕاویەتییەوە: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لاَ أَقُولُ الم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلاَمٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ. « الترمذي/ ٢٩١٠ واتا: ئەوەی پیتێك لە كتێبەكەی خودا بخوێنێتەوە ئەوا چاكەیەكی بۆ هەیە، چاكەش

بە دە ئەوەندەی خۆیەتی، من نالێم (الـم) پیتێکە، بەڵکو(أ) پیتێکەو (ل) پیتێکەو(م) یش پیتێکە.

٥٥ پاداشتی گوێگرتن لە قورئـان چییە ؟

و- پاداشتی گوێگرتن لەقورئانی پیرۆزو گەورەیی گوێگرتن لەقورئان هەروەك خودای گەورە دەفەرمووێت (وَإِذَا قُرِئَ لْقُرْءَانُ فَـسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) الأعراف (٢٠٤) «واتە: کاتێك کە قورئان خوێندرا دەبێ گوێی لێ بگرن و بێدەنگیشبن بۆ ئەوەی خودا میهرەبانیتان لەگەڵدا بکات. پێغەمبەری خوداش(ﷺ) ئەفەرمووێت (من استمع إلى آية من كتاب الله عز وجل، كتب له حسنة مضاعفة، ومن تلاها كانت له نورا يوم القيامة «) اخرجه احمد /٨٩٩٤

"واتا: هەر کەسێك گوێ بگرێت بۆ ئایەتێك لە قورئان خودای گەورە چاکەیەکی بۆ دەنووسێت بەچەند قات (چەند ئەوەندە) هەر کەسێك ئایەتێك لە قورئانی پیرۆز بخوێنێتەوە؛ بۆی دەبێت بە نوورێك لە ڕۆژی دواییدا).

٥٦ سوودو پاداشتی کۆبوونەوە بۆ خـوێندنەوەی قورئـانی پیرۆز چییە ؟

و- پێغەمبەری خودا (ﷺ) دەفەرمووێت (وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ، يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمِ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ) « رواه

مسلم/٢٦٩٩ واتە: هەر کاتێك کۆمەڵێك کۆبوونەوە لەماڵێك لە ماڵەکانی خودای پەروەردگار قورئان بخوێننەوە بەیەکەوە موتاڵای بکەن؛ لە ماناکەی بکۆڵنەوەو فێری خوێندنو خوێندنەوەی بن؛ ئیلا(مەرجە) ئارامییو سەکینەتی خودایی(ئاسودەیی) بەسەریاندا دەبەزێت میهرو بەزەیی خودای پەروەردگار دایان دەپۆشێت؛ فریشتەکان بە باڵەکانیان دایان دەپۆشن خودای پەروەردگاریش لەئاسماندا یادیان دەکات.

٥٧ فەزڵی ئەو کەسە چییە کە قورئانی پیرۆز فێر دەبێتو خەڵکیش فێر دەکات ؟

و- پێغەمبەری خودا (ﷺ) ئەفەرموویت: (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ)» رواه البخاري/٥٠٢٧ واتا: باشترینتان ئەو کەسەیە کە قورئان فێردەبێتو خەڵکیش فێردەکات ..

٥٨ ئادابەکانی خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز چین ؟

و- بێگومان کۆمەڵێك ئاداب(ڕەوشت)مان هەیە، هەندێك لە زانایان کۆمەڵێك کتێبیان نووسیوە سەبارەت بە ئادابی خوێنەری قورئان:

یەکەمیان: پاکیی لاشەو شوێنو جلوبەرگو دەمو ددان.

دووەمیان: دەبێت بەدانیشتنەوە قورئانی پیرۆز بخوێنێت(وەکو ڕێزێك) تەنها لە نوێژدا نەبێت؛ چونکە لە نوێژدا بەپێوە قورئان دەخوێندرێت، بەڵام هەرچەندە بەڕاکشان حەڕام(قەدەغەو تاوان) نییە، بەڵام ئەدەب وایە مرۆڤ بە جوانترین شێوە دابنیشێت لەخزمەتی قورئانی پیرۆزدا.

سێیەمیان: لەسەرەتای قورئاندا بڵێت: (أعوذ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)

چوارەمیان: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بکات دوایـــی (أعوذ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)

پێنجەمیان: هەوڵبدات دەنگی خۆی خۆش بکات، قورئان بڕازێنێتەوە؛ چونکە قورئانی پیرۆز خۆی ڕازاوەیە بەدەنگی خۆش .

شەشەمیان: قورئان بخوێنێتەوە بە ترتیلو بەهێمنییو لەسەرخۆیی.

حەوتەمیان: قورئان بخوێنێتەوە بە تێرامانو لێتێگەیشتن لە ئایەتەکان ..

٥٩ دیارترین ئەو کتێبانە چییە کە لەبارەی فەزائیلی قورئانی پیرۆزەوە نووسراوە ؟

و- ئەو کتێبانەی کە باسی فەزڵی قورئان ئەکەن

« فضائل القرآن »»النسائی“

«فضائل القرآن » «ابن كثير الدمشقی»

«فضائل القرآن »»ابن حجر العسقلانی»

« فضائل القرآن » کە یەکێکە لە کتێبە کۆنەکان هی ئەبو عوبەید قاسمي کوڕی سەلام «ئەمانە کۆمەڵێك کتێبن سەبارەت بە فەزائیلی قورئانی پیرۆز .

٦٠ ئەو کتێبانە چین کە باسی ئادابەکانی ئەهلی قورئانی پیرۆز دەکەن ؟

و- کتێبی « آداب حملة القران »)) ئیمامی ئاجوریی « التبیان فی آداب حملة القران » ئیمامی نەوەوی ڕەحمەتی خودایان لێ بێت ..

٦١ سیفەتە بەرزەکان و خاسیەتە بەرزەکانی قورئانی پیرۆز چییە ؟

و / یەکەمیان: قورئانی پیرۆز خودای گەورە دەیپارێزێت لە سینگی قورئانخوێنەکاندا؛ کە لەپێش ئیسلامدا هیچ کەسێك نەبووە لە سینگیدا تەورات، یان ئینجیلی پاراستبێت، بەڵام بەدرێژایی مێژوو بە ملیۆنەها کەس و ئێستاشی لەگەڵدا بێت لە سینگی خۆیاندا قورئانیان پاراستووە.

دووەمیان: قورئانی پیرۆز کە گەیشتووە بە ئێمە فریشتەکان نەبێت کەس دەستی پێنەگەیشتووە کە لەلایەن خوداوە هاتووە بۆ ئێمەو باشتریش وایە کە موسڵمان بەدەستی پاکەوە نەبێت دەست نەبات بۆ قورئانی پیرۆز.

سێیەمیان: خودای گەورە بەڵێنی داوە کە دەیپارێزێت.

چوارەمیان: قورئان دەبێتە شەفاعەتکار(تکاکار) بۆ قورئانخوێنان و ئەهلی قورئان.

پێنجەمیان: قورئانی پیرۆز نادرێتە پاڵ غەیری خودا، بەڵکو (وتەی) خودای پەروەردگارە، وەکو هەندێك کتێب نییە بوترێت: ئینجیلی

لۆقا، ئینجیلی یوحەنا، بەڵکو قورئان قورئانی خودایە» کلام الله» لە ئامادەکردنی هیچ کەسی دی نییە، وەکو کتێبەکانی دی، بۆیە زۆربەی کتێبەکان دەدرێتە پاڵ کەسێکی دی لە پیاوچاکان، یان یەکێك لە پێغەمبەران، وەکو دەوترێت ئینجیلی یوحەنا، ئینجیلی مەرقەص، ئینجیلی بەرنابا، ئاڤێستای زەردەشت.

شەشەمیان: ئاسانکردنی لەبەرکردنو خوێندنەوەی، خودای گەورە ئاسانی کردووە بۆ خەڵکی گەر یەکێك بیەوێت، بۆیە دەبینین زۆرکەس هەن زمانی عەرەبی نازانن، بەڵام قورئانیشیان لەبەرکردووە.

حەوتەمیان: قەدەغە کراوە کە بە مانا بگێڕدرێتەوە دەبێت بە دەق لەبەری بکەیت (دەقاودەق ئەزبەر بکرێت).

هەشتەمیان: ئەو قورئانە پیرۆزە زاڵە بەسەر هەموو کتێبەکانی تردا؛ هیچ کتێبێك نییە بتوانێت شان لە شانی قورئانی پیرۆز بدات(هاوشانو هاوئاستی قورئانی پیرۆز بێت).

نۆیەمیان: ئەگەر یەکێك زۆر دەستی پێوەنەگرێت(نەیخوێنێتەوەو ویردی نەکات بەبەردەوامیی) زوو لەبیری دەچێتەوە.

دەیەمیان: ئەو قورئـــانە پیرۆزە شـیفایە (چـارەسەرە) بۆ نەخۆشی (چارەسەریی نەخۆشییە).

یانزدەیەمیان: قورئانی پیرۆز ناوو سیفاتی زۆرە.

دوانزدەیەمیان: ئەهلی زانست نەهییان(قەدەغە) کردووە لەوەی مرۆڤ قورئان ببات بۆ شوێنێك کە شوێنی »دار الکفر» (خاک و نیشتیمانو

ولات و شوێنی نیشتەجێبوونی خەڵکی بێباوەڕ)بێت نەکا کافرەکان بەشێوەیەکی ناشیرین مامەڵەی لەگەڵ بکەن.

سیانزدەیەم: خوێنەرەکانی قورئانی پیرۆز هیچ کات لەخوێندنەوەی تێر و بێزارنابن .

٦٢ مەبەست چییە لەوەی کە قورئانی پیرۆز بە «حەوت» پیت دابەزیوە ؟

زانایان بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە مەبەست لە(الأحرف السبعة) ئەو حەوت شێوەی کە قورئانی پێ دابەزیوە چوار ڕای جیاوازیان هەیە:

یەکەمیان: کە ڕای زۆربەی زانایانە مەبەست لە (الأحرف السبعة) یان حەوت پیتەکە یان حەوت شێوەکە؛ بریتیە: لە حەوت زمان، یاخود حەوت زاراوە کە عەرەب قسەی پێکردووە قورئانی پیرۆز بە هەر حەوت پیتی دابەزیوە، وەکو ئاسانکارییەك بۆ ئەوەی کە تێبگەن تەنها لەو حەوت لەهجەیە(زارەیە)، حەوت زارە کە» قوریش‌و هوزەیل‌و تەمیم‌و حوازین‌و کینانە‌و ثەقیف‌و یەمەنە» یان ئەڵێن»قوریش‌و هوزەیل‌و تەمیم‌و حوازین‌و ئەزدو ڕەبیعە‌و سعدی بن بکرە» ئەمەش، وەکو وتمان ڕای زۆربەی زانایانە.

ڕای دووەمیان: دەڵێن مەبەست لە (الأحرف السبعة) حەوت ڕووی قورئانە حەوت وەجهە کە بریتیە: لە ئەمرو نەهی لە وەعدو وەعید و جەدەل مەبەستیشیان لە ئەمر: فەرمانەکانی قورئانە نەهیش: قەدەغەکراوەکانی قورئانە وەعد: بەڵێنەکانی قورئانە وەعید: بەڵێنە

ترسناکەکانی قورئانی پیرۆزە کە بەڵێنە بە دۆزەخو بەسزا، هەروەها گفتوگۆ بەچیرۆکو نموونەهێنانەوە، یان وتراوە مەبەست لە ئەمرو نەهیو حەڕامو حەڵاڵو موحکەمو موتەشابیهەکانی قورئانە.

ڕای سێیەمیان: دەڵێن مەبەست لە (الأحرف السبعة) ئەو جیاوازیەیە کە لە وشەکانی قورئاندا هەیە، حەوت جیاوازی لەوانەش جیاوازی «ناوەکان لەڕووی تاکو لە ڕووی کۆوە لە ڕووی مذکرو مؤنث «(نێرو مێ)وە جیاوازی لە شێوازی شیکردنەوەو ئیعرابدا، جیاوازی لە سەرفی قورئاندا، جیاوازی لە پێشخستنو دواخستنی وشەکانو پیتەکانی قورئاندا، جیاوازی لەنێوان گۆڕینی پیتێك بە پیتێك بەپێی زاری عەرەب ، جیاوازی بەزیادەو کەمکردن ؛ بۆ نموونە: ئایەتێك دەڵێن: ئەو پیتەی زیادەی تێدایە ئەو پیتەی کەمترە، واتا: کورتبڕیی تێداکراوە، هەروەها جیاوازیی لە شێوەزارەکان کە هەندێک جار هەندێك وشە لە قورئاندا بەقەڵەویی دەخوێندرێتەوە هەندێك وشە بەناسکیی دەخوێندرێتەوە هەندێك وشە بە فەتح هەندێك وشە بە ئیمالە.

ڕای چوارەمیان: دەڵێن مەبەست لەو (الأحرف السبعة) یە ئەو ژمارەیە کە دابەزیوە تەنها ڕەمزێکە (دروشمو هێمایەکە)؛ چونکە ژمارەی (حەوت) لای عەرەب ژمارەیەکی بەڕێزە ژمارەیەکە کەمال (کامڵبوون) دەبەخشێت کە قورئان بەو حەوت وشەیە دابەزیوە، هیچ مەفهومێکی(واتاو مەبەستو تێگەیشتن) نییە مەعنای(واتای) ئەوە نییە قورئان بەحەوت زاری عەرەب دابەزیبێت ..

٦٣ ئایا ئەم حەوت زارە لە قورئانی پیرۆزدا ماوەتەوە ؟

و: یەکەمیان: هەندێك لایان وایە تەنها لە دوایی نووسینەوەی قورئانی پیرۆز ئەوەی کە لەگەڵ ڕەسمی قورئاندا گونجابێت ئەوە ماوەتەوە، واتا: ئەو وشانە ماوەتەوە لە زاری عەرەب لە (الأحرف السبعة) لەگەڵ نووسینی قورئاندا یەکی گرتۆتەوە.

دووەمیان: ڕایان وایە کە تەنها یەك شێوە ماوەتەوە ئەویش شێوازی زمانی قوڕەیشە.

سێیەمیان: ڕایان وایە کە هەر حەوتەکەی ماوەتەوە «واتا لە قورئاندا هەموو زاراوەکانی عەرەبی تێدایە، بەڵام هەرچەندە ئەم ڕایەیان ڕایەکی لاوازەو لە زۆر شوێندا بەکار نەهاتووە، بەڵکو ئەو زمانەی کە زۆرینەی قورئانی پیرۆزی پێ نووسراوەتەوەو پێ دابەزیوە، ئێستا ئێمە لە موسحەف ئەیخوێنینەوە زۆرینەی زمانی قوڕەیشە، واتا: ئەو زارە زاڵە بەسەر قورئاندا مەبەستیشمان لەوەی کە دەڵێین زاڵە لەسەر شێوەزاری قورئانە کە وشەکان موافیقی(هاوتاو هاوشێوەی) زاری قوڕەیشە.

٦٤ حیکمەت چییە لەوەی کە قورئانی پیرۆز بە حەوت شێواز دابەزیوە ؟

و- یەکەمیان: ئاسانکاری بۆ ئوممەت و ڕەحمەتی خودایە کە لە هەموو زاراوەکانی تێدا بێت بۆ ئەوەی عەرەب تێی بگات.

دووەمیان: بۆ بڵاوبوونەوەی دەعوەو بانگەوازی ئیسلام بۆ ئەوەی هەموو قەبائیلەکانی (هۆزەکان) عەرەب لێی تێبگەن؛ چونکە عەرەب ئوممەتێکی نەخوێندەواربوون.

سێیەمیان: کورتبڕیی، هەروەها ڕەوانبێژیی قورئان دەردەخات؛ چونکە جیاوازیی هەیە لە زارێك بۆ زارێکی دی قورئانیش موعجیزەیە (پەرجووە) بۆیە هەموو وشەکانی لە خۆیدا کۆکردۆتەوە.

چوارەمیان: بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە قورئانی پیرۆز سەرچاوەکەی سرووشی خودایییەو خودای گەورە خۆی ئاگادارەو زانایانە بەهەموو زارەکان بۆیە قورئان بە زاری کەس نەنوسراوەتەوە بەتایبەت، بەڵکو لەلایەن خودایەکەوە هاتووە کە خۆی زانایە بەهەموو زارەکانو بە هەموو زمانەکان.

پێنجەمیان: هۆکارێکە بۆ یەکگرتنی زمانی عەرەبی، وەك چۆن دەوترێت زمانی ستاندارد کە زۆرێك لە وڵاتەکان نیانە، تا ئێستا وەکو کورد زمانێکی ستانداردی دروست نەکردووە کە دەکرێ بکرایەو هەموو زارەکان کۆبکرێتەوە کام وشەیە جوانترە بەکاربهێنرێتو بکرێتە زمانێك کە هەموو خەڵك قسەو گفتوگۆی پێ بکەن لەگەڵ ئەوەشدا زمانەکەی خۆشیان دەمێنێت.

شەشەمیان: ئەم (الأحرف السبعة) یە یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی ئوممەتی ئیسلام، هەروەها یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی قورئانی پیرۆز ..

٦٥ مەبەست چییە لە کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز؟

و- مەبەست لە کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز دووجۆرە کۆکردنەوەمان هەیە:

کۆکردنەوەی یەکەمیان: کۆکردنەوەیەتی لە سینگی هاوەڵاندا پێش هەموو شتێ لەسینگی پێغەمبەری خودا (ﷺ) کە لەبەری کردووە(ئەزبەری کردووە) دواتر بەشێکی زۆریان لە سەحابە(هاوەڵان) قورئانیان لەبەربووە.

جۆری دووەمیان: مەبەستمان لە کۆکردنەوەی قورئان کۆکردنەوەیەتی بەمانای نووسینەوەو تۆمارکردنی لە کتێبێکدا کە موسحەفە، بەڵگەشمان چییە لەسەر ئەوەی کە قورئانی پیرۆز خودا پاراستوویەتی لە سینگی ئەهلی ئیمانو لە سینگی قورئان خوێنەکاندا ئەوەیە کە خودای گەورە دەفەرمووێت (بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ) العنکبوت (٤٩

٦٦ بەڵگە چییە لەسەر ئەوەی کە قورئانی پیرۆز دابەزیوە بەحەوت پیت، یاخود بەحەوت شێوە ؟

و- زانایان لەسەر ئەوە کۆدەنگن کە قورئان بە تەواتور دابەزیوە لەسەر حەوت شێوە بەڵگەشمان بۆ ئەمە فەرموودەی ئیبن عەباسە (رضي الله عن) لە (بخاری و مسلم) دا کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) فەرموویەتی: (أقرأني جبريل على حرف فراجعتهُ، فلم أَزَل أَستَزيدُهُ ويَزيدُني حتى انتهى

إلى سبعة أحرف) واتا: جبریل یەکەم جار بەیەك حەرف بۆی خوێندمەوە بەیەك زار دوایی داوام کرد بۆم زیاد بکات، تا حەوت پیت، واتا: تا حەوت شێواز بەم شێوەیە لە کۆتایدا جبریل بۆی خوێندمەوە، هەروەها حەدیثی»ام أیوب «کە ابن ابی عاصم ڕیوایەتی دەکات پێغەمبەری خودا (ﷺ) فەرموویەتی (أنزل القران على سبعة احرف أيها قرأت أصبت» «واتا: قورئان بەحەوت شێوە دابەزیوە بەهەر کامیان بیخوێنیتەوە ڕاستە، هەروەها لە فەرموودەیەکی تریشدا کە گفتوگۆی ئیمامی عومەرە لەگەڵ سەحابییەکدا (هاوەڵێکدا) فعن عمرَ بنِ الخطاب -رضي الله عنه- قال: (سمعتُ هشامَ بنَ حكيمِ بنِ حِزامٍ يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله (ﷺ)، فاستمعت لقراءته، فإذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يُقرئنيها رسول الله (ﷺ) فكدت أساوره في الصلاة، فتصبرت حتى سلَّم فلبَّبته بردائه، فقلت: من أقرأك هذه السورةَ التي سمعتك تقرأ؟، قال: أقرأنيها رسول الله (ﷺ)، فقلت: كَذَبْتَ، فإن رسول الله (ﷺ)، قد أقرأنيها على غير ما قرأت، فانطلقتُ به أقوده إلى رسول الله (ﷺ)، فقلتُ: إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على حروف لم تُقرئنيها، فقال رسول الله (ﷺ): أرسله، اقرأ يا هشام، فقرأ عليه القراءة التي سمعتُه يقرأ، فقال رسول الله (ﷺ): كذلك أُنزلت، ثم قال: اقرأ يا عمر، فقرأتُ القراءة التي أقرأني، فقال رسول الله (ﷺ): كذلك أنزلت، إن هذا القرآن أُنزل على سبعة أحرف، فاقرؤوا ما تيسر منه) البخاري/٢٤١٩ ومسلم/٨١٨

واتە: ئیمامی عومەر (ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێ بێت) لەگەڵ سەحابیەک (هاوەڵێك)دا کە هیشامی کوڕی حەکیمی کوڕی حیزامە، دەبێت بە گفتوگۆیان لەسەر ئەوەی کە هەریەکەیان بەشێوەیەك دەیخوێنێتەوە دوایی کە دەچنە لای پێغەمبەری خودا (ﷺ) ئەفەرموێت

هەردووکتان ڕاست دەیخوێننەوە ئەم هاوەڵە بەشێوەیەك گوێی لێبووە لەپێغەمبەری خودا (ﷺ) ئەویش بەشێوەیەکی دی، واتا: هەردووکیان قورئانی پیرۆزی پێ دابەزیوە.

٦٧ حوکمی لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز چییە ؟

و- بۆ ئوممەتی ئیسلام واجبە(ئەرکە) کە قورئان لەبەر بکەن لە سنگیاندا، بەڵام بۆ ئەفڕادی ئوممەت(تاکەکانی کۆمەڵگەی موسڵمان) ئەوەیە کە (مرۆڤ) کەمترین ئەوەی لەبەری بێت پێویستە ئەوانەی لەبەر بێت کە لە نوێژەکاندا بیخوێنێتەوە؛ چونکە نوێژ بێقورئان نابێت لەوانەش سورەتی»الفاتحة« هەروەها دوای سورەتی الفاتحة سورەتێکی تریش بخوێنێتەوە هیچ نەبێت دوو سورەتی لەبەربێت جگە لە الفاتحة بۆ ئەوەی نوێژەکەی پێ ڕەوان بکات..

٦٨ ئایا قورئانی پیرۆز لەبەرکردن فەزڵی هەیە ؟

و- بەڵێ؛ چونکە پێغەمبەری خودا (ﷺ) (هاوەڵان)ی هانداوە بۆ لەبەرکردنی قورئان‌و ئەوانەی کە قورئانیان لەبەر بووە پێشی خستوون لە پێش نوێژییداو پێشی خستوون لە جیهادا پێشی خستوون لە شەهیدیا، کاتێك کە شەهید دەکران ئەوانەی قورئانیان زۆرتر لەبەربووە ئەوانەی پێش دەخست لە ناشتنندا، هەروەها ئەو کەسەی قورئانی پیرۆزی لەبەربووبێت ژنی لێ مارەکردووەو مارەییەکەی بریتی بووە لە چەند سورەتێکی قورئانی پیرۆز کە لەبەری بووە..

٦٩ چی ڕێگای بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) ئاسان کردووە کە قورئانی پیرۆز زوو لەبەربکات بەردەوام کە بۆی دەهات لەبەری دەکرد؟

و- یەکەمیان: خودای گەورە خۆی بەڵێنی پێدابوو کە قورئانی بۆ لە سینگیدا کۆبکاتەوە (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ)

دووەمیان: پێغەمبەری خودا (ﷺ) پێغەمبەرێکی نەخوێندەوار بووە ئومییبووە، کەسێك کە ئوممیی بێت ئاسان شت لەبەر دەکات؛ چونکە مێشکی خۆی بەکاردەهێنیو پشت بەمێشکی خۆی دەبەستێت نەك بە پێنووس و تێنووس.

سێیەمیان: پێغەمبەری خودا (ﷺ) کاتێك کە قورئانی پیرۆزی بۆ دادەبەزی یەکسەر (ڕاستەخۆ) دەیفەرموو بەوانەی کە نووسەری سرووش بوون بۆ ئەوەی بینووسنەوەو بیگەیەنن، لەبەرئەوەی خوێندنەوەی جارێکیترو نووسینەوەی لەڕێی لەبەرکردنەوە ئەمە بووە هۆی ئاسانکردنی لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ).

چوارەمیان: دابەزینی قورئانی پیرۆز بە پارچە پارچە ، دوا بەدوای یەک ئەمەش بەهەمان شێوە ئاسانکارییی بوو بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) کە قورئان لەبەر بکات.

پێنجەمیان: خوێندنەوەی پێغەمبەری خودا(ﷺ) بۆ قورئان شەوانەو شەونوێژکردنی، ئەمەش هۆکارێك بوو بۆ لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز.

شەشەمیان: هەروەها مودارەسەکردنی جبریل (علیه السلام) کە هەموو ڕەمەزانێك ئەهات بۆ لای پێغەمبەری خودا (ﷺ) قورئانی پیرۆزی پێ خەتم ئەکرد، لەکۆتایی ساڵی تەمەنیشیدا دووجار قورئانی پێ خەتم کرد، ئەمانە هەمووی بەڵگەن لەسەر ئاسانکردنی قورئانو لەبەرکردنی بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ).

٧٠ بەناوبانگترین ئەو هاوەڵانە کێ بوون کە قورئانیان لەبەر بووە لە موهاجیرین (کۆچکردووان) ؟

و- لە موهاجیرین، یاخود لە کۆچەران، دووای چوار خولەفای ڕاشیدین بریتی بوون لەم هاوەڵە بەڕێزانە « طلحة، سعد، ابن مسعود، حذيفه، سالم، ابی حذيفه، عبداللهی کوڕی عمر، عبداللهی کوڕی عباس، عەمری کوڕی عاصو عبداللهی کوڕی، عبداللهی کوڕی زوبەیر، عائیشة، حەفصة، ئوم سەلەمە »» ئەمانە حوففاظی موهاجرین بوون (ئەو کەسانەبوون کە قوریانیان لەبەربووە لە کۆچەران) ..

٧١ ئەی بەناوبانگترین ئەو هاوەڵانەی کە لە ئەنسار قورئانیان لەبەر بوو کێ بوون ؟

و- لە ئەنساریش ئەوانەی قورئانیان لەبەر بووە بریتی بوون لەم هاوەڵە بەڕێزانە « عوبادەی کوڕی صامیت، ئوبەی کوڕی کەعب، موعاذی کوڕی جبل، زەیدی کوڕی ثابت، فوضالەي کوڕی عوبەید، مەسلەمەی کوڕی مەخلد، ئەبو دەرداء، ئەنەسی کوڕی مالیک، ئەبو زید بن سکن »» ئەمانە قورئانیان لەبەر بووە لە ئەنسار ..

٧٢ قورئانی پیرۆز چەند جار نووسراوەتەوە ؟

و- قورئانی پیرۆز سێ جار نووسراوەتەوە:

یەکەمیان: لە سەردەمی پێغەمبەری خودادا (ﷺ) نووسراوەتەوە لە پەڕاوەکانداو لە ئێسقانی(ئیسك) شان و لە پەلکە خورمادا.

دووەمیان: لەسەردەمی ئیمامی ابو بكر(رضي الله عنه) نووسراوەتەوە.

سێیەمیان: لە سەردەمی ئیمامی عثمانی کوڕی عفان (رضي الله عنه) نووسراوەتەوە .

٧٣ ئەو (هاوەڵانە) کێ بوون کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) هەڵبژاردەبوون و نووسەری سرووش بوون؟

و- ئەم سەحابە بەڕێزانە چوار خولەفای ڕاشیدین کە نووسەری سرووش بوون بریتی بوون لەمانە « زیدی کوڕی ثابت ، ئوبەی کوڕی کەعب ، معاویەی کوڕی ئەبو سوفیان ، یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان ، زوبەیری کوڕی ئەلعوام ، عەمری کوڕی عاص ، موغیرەی کوڕی شوعبة ، عبداللهی کوڕی رواحە ، خالیدی کوڕی وەلید» ...هتد ئەمانە نوسەری سرووش بوون بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) .

٧٤ شێوازی (کۆکردنەوەی) قورئـــانی پیرۆز چۆن بوو لە سەردەمی پێغەمبەری خودا (ﷺ) ؟

و- پێغەمبەری خودا (ﷺ) کاتێك کە ئایەتێك، یان چەند ئایەتێك دائەبەزی فەرمانی دەکرد کە بینووسنەوەو پێی دەگوتن لەکوێی دابنێن ئەم ئایەتەو لەکامە سورەت دادەنرێت؛ چونکە دانانی ئایەت‌و سورەتەکانی قورئانی پیرۆزو ڕیزکردنی ئایەتەکان لەهەر سورەتێکدا ئەمە کارێکی تەوقیفیەو لەلایەن پێغەمبەری خوداوە بووە (ﷺ) ..

٧٥ بۆچـــی لەسەردەمی پێغـــەمبەری خودا (ﷺ) قورئـــانی پیرۆز نووسراوەتەوە ؟

و- یەکەمیان: بۆئەوەی کە پاڵپشتیەك بێت لەگەڵ لەبەرکردندا بۆ پاراستنی قورئـــــان بۆیە لەسەردەمی پێغـــەمبەری خودا (ﷺ) هەم نووسراوەتەوە هەم لەبەریش کراوە بۆ ئەوەی بەهەردوو ڕێگاکە قورئانی پیرۆز پارێزراوبێت ،

دووەمیان: بۆ گەیاندنی سرووش بە باشترین شێوە؛ چونکە ناکرێت (مرۆڤ) تەنها پشت ببەستێت بە لەبەرکردن‌و ئەوە تەنها بەس نییە؛ چونکە هەموو کەسێك شایەنی ئەوەیە لەبیری بچێتەوە، بەڵام نووسین ئەمێنێتەوەو نافەوتێت .

٧٦ ئامرازەکانی نووسینەوە چی بووە لە سەردەمی سەحابەدا (هاوەڵان) ؟

و- (هاوەڵان) (رضی الله عنهم) لەسەر پارچە قوماش، یاخود لەسەر پارچە پێستەیەك یاخود لەسەر پەلکە خورماو لەسەر بەردی تەنکو لەسەر تەختەو ئێسقانی شانو ئەم شتانە قورئانیان دەنووسیەوەو دەیانپاراست ..

٧٧ بۆچی لە سەردەمی پێغەمبەری خودا (ﷺ) قورئانی پیرۆز کۆنەکرایەوە نەکرا بە موسحەفێك ؟

و- **یەکەمیان:** سەحابە ئەمین (دەستپاك) بوون ؛ چونکە قورئانیش لەناو ناچێت، پێغەمبەری خوداش (ﷺ) خۆی لەناو سەحابەدا بووە ئەویش سەرچاوەی سەرەکی (هاوەڵان) بووە، بەڵام بەپێچەوانەی دوای وەفاتی پێغەمبەری خودا (ﷺ) کە ئەم زەمانە نەما.

دووەمیان: هێشتا سرووش کۆتایی پێ نەهاتووەو دەکرێت هەندێك لە ئەحکامەکانی قورئانی پیرۆز، یاخود هەندێك ئایەتەکان نەسخ بکرێنەوە.

سێیەمیان: قورئانی پیرۆزی خۆی پارچە پارچە دابەزیوەو پێش وەفاتی پێغەمبەری خودا (ﷺ) قورئان تەواو بوو ئەویش ماوەی «٢٣» ساڵە ئایەتو ئایەت سورەت سورەت دادەبەزی بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ).

چواره‌ميان: چونكه ڕێكخستنی ئايه‌ته‌كانی قورئانی پيرۆزو سوره‌ته‌كانی له موسحه‌فدا له‌سه‌ر ڕيزبه‌ندی دابه‌زينی نييه.

پێنجه‌ميان: هيچ پاڵنه‌رو هۆكارێك نه‌بووه پاڵنه‌ربێت بۆ ئه‌وه‌ی كه قورئان له موسحه‌فێكدا جه‌مع بكرێت(كۆ بكرێته‌وه).

شه‌شه‌ميان: چاوه‌ڕێبوون كه ته‌واو بێت، چونكه قورئانيش چه‌ند شه‌وێك پێش وه‌فاتی پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) سرووش ته‌واو بووه خه‌تم بووه (كۆتايی پێهاتووه)لای خودای په‌روه‌ردگاره‌وه ئيتر وه‌ستاوه دابه‌زينی .

٧٨ هۆكاری كۆكردنه‌وه‌ی قورئـــانی پيرۆز چی بوو له‌لايه‌ن ئيمامی ئه‌بوبه‌كری سيديقه‌وه (رضی الله عنه) ؟

و- هۆكاره‌كه‌ی ئه‌وه بووه كه له جه‌نگه‌كانی ڕيدده‌و هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه له‌ئيسلامدا كۆمه‌ڵێكی زۆر له‌و سه‌حابانه شه‌هيدبوون كه قورئانيان له‌به‌ربوو، ئيمامی عومه‌ر(رضی الله عنه) (ڕاوێژی) كرد له‌گه‌ڵ ئيمامی ابو بكر دا (رضی الله عنه) پێشنياری بۆ كرد كه قورئانی پيرۆز بنوسرێته‌وه، نه‌كا ئه‌و سه‌حابانه‌ی كه قورئانيان له‌به‌ره هه‌موويان شه‌هيد بكرێن‌و قورئان له‌ناو بچێت ئه‌وه بوو ئيمامی عومه‌ر زۆر له‌گه‌ڵ ئيمامی ئه‌بوبه‌كردا هه‌وڵيدا تا دڵی نه‌رم بوو ئه‌و كاره‌ی كرد (رضی الله عنهم) .

٧٩ مێژووی کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز له سەردەمی ئیمامی ئەبوبەکرا (رضی الله عنه) ئەگەڕێتەوە بۆ کەی ؟

و- ئەگەڕێتەوە بۆ دوای شەڕی یەمامە لەساڵی «١٢»ی کۆچیدا .

٨٠ هۆکاری هەڵبژاردنی ئیمامی ئەبوبەکر (رضی الله عنه) چی بوو بۆ «زیدی کوڕی ثابت» کە کردی بە سەرپەرشتیاری پرۆژەی کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز ؟

و- یەکەمیان: چونکە یەکێك بوو له حافزە گەورەکانی قورئان.

دووەمیان: خۆی ئامادە بووە چونکە پێغەمبەری خودا (ﷺ) له کۆتایی ژیانیدا له ڕەمەزاندا جبریل (علیه السلام) دووجار قورئانی پیرۆزی بۆ خوێندۆتەوە و ئاگای لێبووە کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) چی پێ وتوون ئامادەی دوا خوێندنەوەی قورئان بووە لەلایەن پێغەمبەری خوداوە (ﷺ).

سێیەمیان: زید یەکێك بووە له نووسەرەکانی پێغەمبەری خودا (ﷺ) بۆ نووسینەوەی سرووش.

چوارەمیان: چونکە گەنج بووە و عاقڵ و وریاو زیرەك بووە، ئەمینداربووە، له(سەردەمی) پێغەمبەری خودادا (ﷺ) بەچەند ڕۆژێك فێری زمانی یەهود(جووەکان) بووە بەم تەمەنە منداڵیەی رضی الله عنه .

٨١ ئـایـا ڕێـبـازی «زیدی کوڕی ثابت «رضی الله عنه چـی بوو لە کۆکردنەوەی قورئاندا ؟

و- ڕێبازی زیدی کوڕی ثابت لە کۆکردنەوەی قورئاندا لەسەر سێ تەوەرە بەند بووە ؛

یەکەمیان: مەرجی ئەوە بووە کە ئەبێت ئەوەی کە کۆی کردۆتەوە لەو موسحەفەیا لەسەردەمی پێغەمبەری خودایا ﷺ بەدەستی پێغەمبەری خودا ﷺ نووسرابێتەوە وە ئەوەبێت کە بۆ دواجار پێغەمبەری خودا ﷺ پێش وەفاتی بۆی خوێندۆتەوە.

دووەم: ئەبێت ئەوەی کە ئەنوسرێتەوە لە سینگی سەحابەیا پارێزراو بێت، واتە: لەبەریان بووبێت.

سێیەم : هیچ شتێکی وەرنەگرتووە هیچ لاپەڕەیەکی نەنووسیوە، تاوەکو دووکەس لە سەحابە شاهێدی بۆ نەدابێت کە ئەمە لەسەردەمی پێغەمبەری خودادا ﷺ لەبەردەستی پێغەمبەری خودادا ﷺ نووسراوەتەوە.

چوارەم: لەکەسی قبوڵ نەکردووە کە بە لەبەر قورئانی خوێندبێتەوە بۆ ئەوەی بینووسنەوە (تەنها) ئەو کەسانە نەبێت کەخۆی لە دەمی پێغەمبەری خوداوە ﷺ بیستوویەتی، ئەم تەوەرە مەنهەجو ڕێبازی کۆکردنەوەی قورئان بووە لەلایەن زیدی کوڕی ثابتەوە بەفەرمانی خەلیفە ئەبوبەکری صدیق (رضی الله عنهما) ..

٨٢ خاصیەتەکانی کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز چی بوون لە سەردەمی ئیمامی ئەبوبەکری (صدیق رضی الله عنه)؟

و- یەکەمیان: بە وردترین شێوە لە گەڕانو پشکنینو وردەکارییو ڕەنگینیی کارەکە ئەنجامدراوە.

دووەمیان: ئەو ئایەتانەی کە نەسخ بۆتەوە لەڕووی خوێندنەوەو تیلاوە لە قورئاندا ئەوانە هەمووی لابراوەو فەرامۆشکراوە نەنووسراوەتەوە.

سێیەمیان: ئەوەی کە لە دواجاردا پێغەمبەری خودا (ﷺ) بۆی خوێندراوەتەوە لەلایەن جبریلەوە (علیه السلام) ئەویش بۆ سەحابەی خوێندۆتەوە لەسەر هەر حەوت زمانەکەی عەرەب واتا «الأحرف السبعة» ئەوە بە سەرچاوە وەرگیراوە.

چوارەمیان: ئەم کۆکردنەوەیەی ئیمامی ئەبوبەکر (رضی الله عنه) بەڕیز بەپێی ئایەتەکانو سورەتەکان دانراوە وەکو ئێستا کە لەبەر دەستی ئێمەدایە.

پێنجەمیان: لەو پڕۆژەیەی کۆکردنەوەی قورئانەدا تەنها یەك نوسخەی (چاپ-بەرگ) قورئانی پیرۆز کۆکراوەتەوەو نووسراوەتەوەو ئیمامی ئەبوبەکر (رضی الله عنه) خۆی پارێزگاری لێ کردووە لای خۆی دایناوە؛ چونکە ئەوکاتە پێشەوای موسڵمانان بووە دوای پێغەمبەری خودا (ﷺ)

شەشەمیان: ئەبوبەکری صدیق (رضی الله عنه) خەڵکی ئیلزام (ناچار) نەکردووە کە ئەبێت هەمووتان بەپێ ئەو موسحەفە بخوێننەوە لە سەردەمی خۆیدا.

حەوتەمیان: ئەو کتێبە ناونرا موسحەف کە (کۆکردنەوەی) هەموو قورئان بوو کە یەکەمجار ئەم وشەیە بەکارهات لە (سەردەمی) ئیمامی ئەبوبەکری صدیقدا (رضی الله عنه) پێشتر تەنها صوحوف هەبوو لە پەڕەدا هەر پەڕەیەك لای سەحابیەك بووە ئەوە نەبووە کۆکرابێتەوە لەیەك کتێبدا، بەڵکو لەسەردەمی ئەبوبەکری صدیقدا کە ناونرا موسحەف ئەوکاتە هەموو قورئانی پیرۆز لە سورەتی « الفاتحة وە بۆ الناس »لەنێو یەك کتێبدا کۆکرایەوە کە پێ وترا «المصحف"

٨٣ پێگەی کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆزی ئیمامی ئەبوبەکری (رضی الله عنه) چی بوو لای سەحابە ؟

و- سەحابە لەسەر ئەوە کۆکن زۆر بەوردیی‌و زۆر بەجوانیی‌و بەبێ زیادو کەم قورئان لە (سەردەمی) پێشەوا ئەبوبەکری صدیق کۆکراوەتەوەو هەموویان لەسەری ڕازیبوون‌و هیچ سەحابیەك پێچەوانەی ئەو کۆکردنەوەیە نەبووە .

٨٤ ئەو موسحەفەی کە کۆکراوەی هەموو قورئـــانی پیـــرۆزە چی لێهات دوای ئەوەی کە تەواو بوو ؟

و- دوای ئەوەی کە «زیدی کوڕی ثابت» پڕۆژەکەی تەواوکردو قورئانەکەی تەسلیم کرد بە ئیمامی ابو بکری صدیق (رضی الله عنه)

كه هەمووی كۆكردەوه له دووتۆی موسحەفێكدا، دوای وەفاتی ابو بكری صدیق ئەو كتێبه گوازرایەوه بۆلای پێشەوا ئیمامی عومەر (رضی الله عنه) كه ئەو كاته ئەو بوو بەپێشەوای باوڕداران دوای شەهید بوونی ئیمامی عومەریش (رضی الله عنه) ئەم قورئانه كەوته لای »حفصەی« كچی ئەویش به وەسیەتی ئیمامی عومەر؛ چونكه كه ئیمامی عومەر وەفاتی كرد هێشتا كەس نەكرابوو بەخەلیفەو كەس دانەنرابوو بۆیه داوای كرد بەشورا خۆیان لەو چەند كەسەی دیاری كردبوو یەكێك هەڵبژێرن بۆیه، وەسیەتی كرد كه ئەو قورئانه لای حەفصه بێت‌و حەفصەش خێزانی پێغەمبەری خودابوو (ﷺ)و خودای گەورە شاهێدی بۆ ئەدات كه «صوامة و قوامة»یـه واتا كەسێكه كه زۆر بەڕۆژو بووەو زۆر شەونوێژی كردووەو زۆریش مەشهور بووە به حافیزەی قورئان خاوەن عیبادەت‌و تەقوای زۆربووە، دوای ئەم وەسیەتەی ئیمامی عومەر (رضی الله عنه) كه وەسیەتی كرد لای ئەو موسحەفەكه دابنێن پێ وتراوە «حاریسەی قورئان پاسەوانی قورئان» دوای ئەوەش سەحابه حەزیان نەكردووە وەسیەتەكەی ئیمامی عومەر هەڵوەشێننەوە هەر لای ئەو ماوەتەوە تا سەردەمی ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) كه داوای لێكرد بیداتێ بۆ ماوەیەكی دیاریكراو بۆ ئەوەی لەسەری بنووسێتەوە بۆیه كاتێك كه جیاوازی دروست بوو لەنێوان خوێندنەوەی قورئاندا ئیمامی عثمان رضی الله عنه موصحەفەكەی وەرگرت له حفصه نوسخەیەكی لەسەر نووسیەوە پاشان بۆی گێڕایەوە، لەدوای وەفاتی حفصەش (ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێبێت)مەڕوانی كوڕی حەكەم كه ئەو كاته شازادەو میر بووە له مەدینەدا داوای كرد كه ئەم موصحەفە بدرێت به براكەی «عبداللەی كوڕی عومەر «و

ئەوەندە ئەڵێن ئەمە هەرچەندە زانایان ئەوەندە ئەڵێن ئەمە
دیارە حیکمەتیشی تێدابووە هەرچەندە زانایان ئەوەندە ئەڵێن ئەمە
بە وەسیەتی ئیمامی عومەر بووە (رضی الله عنه) ئیمامی عومەریش
کەسێکی خاوەن ئیلهامەو لەلایەن خودای پەروەردگارەوە ئیلهامی بۆ
هاتووەو قسەکانیشی هەمووی جێی تەوفیقو حیکمەتی خودایی بووە
کە ئەم قورئانە لەدوای ئیمامی ابو بکرو عومەر (رضی الله عنهما) کە
ئەو دوو کەسەن کە باشترینی هەموو سەحابەنو وەزیری پێغەمبەری
خودا بوون (ﷺ) ئەم قورئانە ئەکەوێتە لای ئافرەتێك هەتا دەمرێت
لای ئەو دائەنرێت لە کاتێکدا ئەم کتێبە گەورەترین و پیرۆزترین کتێبە
لای موسڵمانانو ئافرەت لەو سەردەمەدا لە هیچ شوێنێك ڕێزی لێ
نەگیراوەو بەسووك سەیرکراوە بەڵام لای موسڵمانان کرا بە پاسەوانی
قورئانو لەنێو هەموو سەحابەیا ئافرەتێك کراوە بە پاسەوانی قورئانی
پیرۆز هەڵبەتە ئەمەش حیکمەتێکی ئیلاهیە کە ئەیسەلمێنی ئیسلام
چەندە ڕێزی لە ئافرەت گرتووەو ئیسلام چەندە گەورەیە ئەگەر ئەو
شکۆو گەورەیەی خۆی بپارێزێت بۆیە دووژمنان هەمیشە ویستوویانە
لەو شکۆو گەورەیەی ئافرەت بدەنو ئافرەت بچووك بکەنەوە بەڵام
ئەمان پێیان خۆش نەبووە ئەم موسحەفەی لێ وەربگرنەوە تا مردیش
هەر لای ئەو بوو دوایی کە مردیش داواکرا بدرێت بە «عبداللەی
کوڕی عومەر» بۆیە درا بەو ، پاشانیش ابن عومەر ئەم موسحەفەی
نارد بۆ لای «مەڕوانی کوڕی حەکەم «بەڵام مەڕوانی کوڕی حەکەم
لەوە ترسا خیلافێك هەبێت لەنێوان ئەو موسحەفەو موسحەفی عثمانیدا
بۆیە نەسخی کرد لەسەریو ناردی بۆ هەموو شارەکانو هەموو
ناوچەکانو ئەو نوسخەیەی لەناوبرد بۆ ئەوەی نەبێتە دوو نوسخە،
نەکا جیاوازییەك هەبێت لە نووسینو ڕێنووسدا، لەبەر ئەوە تەنها ئەو

ڕەسمە عثمانییە مایەوە بۆ هەتا هەتا كە ئێستا هەموومان لەسەر ئەو ڕەسمە ئەڕۆین پێ ئەوترێت ڕەسمی «عثمانی» واتا شێوازی نووسینی ئیمامی عثمان (رضی الله عنه).

٨٥ بۆچی ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) هەڵسا بەكۆكردنەوەی قورئانی پیرۆز دووبارە ؟

و- هۆكارەكەی ئەوە بوو كە حوزیفەی كوڕی یەمان (رضی الله عنه) ئەمینداری نهێنییو ڕاستگریی پێغەمبەری خودابوو (ﷺ) هات بۆ لای ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) دوای ئەوەی كە لەگەڵ ئەهلی شامدا بووە لە فتحی ئەرمینیاو ئازربایجانو لەگەڵ ئەهلی عێراقدا بووە سەیری كرد زۆر جیاوازی هەیە لە خوێندنەوەی قورئاندا زۆر ترسا بەشێوەیەك خەریكبوو خەڵكی یەكتری كافر بكەن؛ چونكە سەیریان كرد جیاوازی زۆرە لە خوێندنەوەی قورئاندا بۆیە داوای كرد لە ئیمامی عثمان فەرمووی فریای ئەم ئوممەتە بكەوە پێش ئەوەی ناكۆك بن لە قورئاندا، وەكو چۆن جولەكەو گاور لە كتێبەكانی خۆیاندا ناكۆك بوون بۆیە ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) هەڵسا بەم كارە.

٨٦ مێژووی كۆكردنەوەی قورئانی لە زەمەنی ئیمامی عثماندا (رضی الله عنه) كەی بوو ؟

و- مێژووی دەگەڕێتەوە بۆ كۆتایی ساڵی «٢٤»ی كۆچیو سەرەتای «٢٥»ی كۆچی كە ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) هەڵسا بەم پڕۆژەیە.

٨٧ ئەندامانی ئەو لیژنەی كێ بوون كە ئیمامی عثمـان (رضی الله عنه) هەڵیبژاردن بۆ ئەم كارە ؟

و- ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) چوار كەسی هەڵبژارد بۆ دووبارە نووسینەوەی موسحەفو ناردنی بۆ هەموو شارەكان ئەوانیش بریتی بوون لە» زەیدی كوڕی ثابتی ئەنصاری ، عبداللەی كوڕی زوبەیر، سەعیدی كوڕی عاص ، عبدالرحمانی كوڕی حاریسی كوڕی هیشام « ئەم سیانە جگە لە زید لە قوڕیشن و شارەزای زمانی قوڕیشن زەیدیش زۆر شارەزای قورئان بووە بۆیە ئیمامی ابو بكریش (رضی الله عنه) ئەوی كرد بە سەرپەرشتیاری قورئان لە زەمەنی خۆیدا .

٨٨ شێوازی كۆكردنـەوەی قورئـانی پیرۆز چۆن بووە لەسەردەمی ئیمامی عوسماندا (رضی الله عنه) ؟

و- دوای ئەوەی كە ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) لەگەڵ سەحابەدا ڕێككەوتن، هەروەها هەموو سەحابە شاهێدی ئەدەن لەوانە ئیمامی علی (رضی الله عنه) خۆشی شاهێدە لەسەر ئەوە كە ئەم كارەی ئیمامی عثمان بە ڕازیبوونی هەموو سەحابە كراوە و كۆدەنگی (ئیجماع) ی هەموو سەحابەی لەسەر بووەو ڕازیبوون بەوەی كە قورئان بنووسرێتەوە لەسەر یەك حەرفو بەیەك زمانو جیاوازی زارەكانی تێدا نەمێنێت دوای ئەوەی كە ڕێككەوتن ئیمامی عثمان ناردی بەشوێن حەفصەی كچی ئیمامی عومەر (رضی الله عنهما) كە ئەم موسحەفەی

بۆ بنێرێت ئەویش موسحەفەکەی بۆ نارد ئیمامی عثمانیش (رضی الله عنه) تەسلیمی کرد بە لیژنەکە.

سەرنج بدەن ئیسلام چەند بە شێوەیەکی زانستیانە بەلیژنە ئەم کارەی کردووەو ئەوان ئەو موسحەفەی حفصەیان کرد بە سەرچاوەی سەرەکیی، پاشان لەوەوە لیژنەکە دەستی کرد بە لەبەر گرتنەوە (نەسخکردنی) ئەو قورئانانە بەو شێوەیەی کە داوای لێکردن ئەگەر ئێوە ئەو سێ کەسە لەگەڵ زیدی کوڕی ثابت ناکۆك بوون بەزمانی قوڕیش بینووسن؛ چونکە بەزمانی ئەوان دابەزیوە ئەمەش مەنهەجی ئیمامی عثمان بووە (رضی الله عنه) ئەوان لەسەر ئەوە ڕۆیشتوونو ئەگەر لە ئایەتێکدا چەند ڕیوایەتێك موتەواتیر بوو بەشێوەیەك ئەینووسن کەوای لێ بێت شێوازی نووسینەکە بۆ هەموویان بشێت بۆیە ئەبینین ئەو وشانەی کە جێی خیلافە چەند قیرائەتێکی تێدایە بۆیە وانووسراوەتەوە لە ڕەسمی عوسمانیدا کە بۆ هەموو قیرائەتەکان بشێت واتە: بۆ هەموو شێوازە خوێندنەوەکان، بەڵام ئەگەر نەکرا ئەم کارە لەیەك وشەدا، وەکو چۆن وشەی (فتبینوا)مان هەیە لەگەڵ وشەی (فتثبتوا)ئەبینین هەردووکیان ئەبێت؛ چونکە نوقتەی نەبووەو بەهەمان شێوە ئەبینین هەردووکیان حەوت پیتن (فتثبتوا ، فتبینوا)و دەتوانرێت بۆ هەردووکیان بشێت، بەڵام ئەگەر نەکرا وشەیەك بەشێوازێك بنووسرێتەوە کە بۆ هەموویان نەشێت قیرائەتەکان هەمووی موتەواتیربێت ئەوکاتە لەهەندێك لە موسحەفەکاندا بەو شێوازە ئەنوسرێتو لە موسحەفێکی تردا بەم شێوەیە ئەنووسرێت بۆنموونە ئایەتی (١٣٣)ی «ال عمران»(وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ) ،دەبینین لەهەندێك شوێن (وسارعوا) لەهەندێك شوێنیش (سارعوا) بەبێ «واو»ە کە بۆیە لەهەندێك لە موصحەفەکانیش کە

نوسراوە واوی لەگەڵدایە لەهەندێکی واوی لەگەڵدانیە کە هەردووکیان هاتووە بە واوو بەبێ واو ، ناشکرێت یەکێکیان لەجیاتی ئەویتریان؛ چونکە یەکێکیان واوی موتەواتیرە لە ڕەسمی عثمانیدا بەم شێوەیە جێ کراوەتەوە .

٨٩ خاسیەتەکانی کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز چۆن بووە لە سەردەمی ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) ؟

و- یەکەمیان: قورئان نووسراوەتەوە لەسەر یەك پیت، واتا: لەسەر یەك زار لەحەوت حەرفەکە ئەویش شێوە زاری قوڕیشە هەروەها ئەو شێوە زارانەی تریش کە هاوشێوەی زمانی قوڕیشە واتە: زمانی قوڕەیش کراوە بەئەسڵ (بنچینە) لە جەمعی (کۆکردنەوەی) ئیمامی عثماندا (رضی الله عنه).

دووەمیان: هەروەها وەکوکۆکردنەوەکەی ابو بکر (رضی الله عنه) ئەوەی کە تیلاوەکەی مەنسوخ بووە ئەوانەش نەنووسراوەتەوەو فەرامۆشکراوە.

سێیەمیان: بەهەمان شێوە ئەوەیان (چەسپاو و جێگیر) کردووەو نووسیوەتەوە کە دواجار جبریل(علیه السلام) بۆ پێغەمبەری خودای (ﷺ) خوێندۆتەوەو جگە لەدوا خوێندنەوە ئەوانیتریش فەرامۆشکراوە.

چوارەمیان: تەنها ئەو قیرائەتانە دانراوەتەوە کە لە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) (چەسپاوو جێگیر)ەو ئەوەی کە ثابت نەبووە لە موسحەفی عثماندا فەرامۆشکراوەو دانەنراوە.

پێنجەمیان: بەهەمان شێوە موسحەفی ئیمامی عثمانیش (رضی الله عنه) لەسەر هەمان شێوازی موصحەفی ئیمامی ابوبکر رضی الله عنهما بەڕیز سورەتەکان وئایەتەکان ڕیزکراوە، بەم شێوەیەی کە ئێستا کە لەبەر دەستماندایە .

٩٠ هەڵوێستی هاوەڵانی پێغەمبەری خـودا (ﷺ) چی بووە لەسەر ئەم کارەی ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) ؟

و- ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) فەرمانی کرد جگە لەو چەند موسحەفەی کە نووسیەوە ئەوانیتر هەمووی بسووتێنن‌و فەرمووی ئەوەی لای من نییە، واتا: هاوشێوەی ئەم موسحەفانە نییە هەمووی لابەرن‌و سەحابەش هەمووی ڕازیبوون لەسەر ئەوە هەموو ئەیانوت کارێکی باشی کردووە عثمان و هیچ کام لە سەحابە دژی ئەم کارەی ئیمامی عثمان نەبوون‌و بوو بەهۆی ئەوەی ئەو فیتنە ئیختیلافیە لەنێوانان موسڵمانان‌دا بکوژێنێتەوەو نەهێلی پەرەبەسەنێت ..

٩١ ژمارەی ئەو موسحەفانە چەند بوون کە ئیمامی عثـمان (رضی الله عنه) فەرمانی کرد بە نووسینەوەو ناردنی بۆ ناوچەکان ؟

و- یەکەمیان جیاوازی هەیە هەندێك ئەڵێن چوار نوسخەی ناردووەو زۆربەی زانایانیش لەسەر ئەوەن کە چوار نوسخەی ناردووە؛ یەکێ بۆ کوفە، یەکێ بۆ بەصرە، یەکێ بۆ شام ، دانەیەکیش لە مەدینە ماوەتەوە، دواتریش لەسەر ئەم چوار نوسخەیە نووسراوەتەوە.

ڕای سێیەمیشیان ئەڵێت: پێنج نوسخەی نووسیوەتەوەو ئەمەش ڕایەکی بەناوبانگە، ئیمامی سیوطی ئەفەرمووێت: دانەیەك بۆ كوفە، دانەیەك بۆ بەصرە، دانەیەك بۆ شام، دانەیەك بۆ مەککە، دانەیەکیش بۆ مەدینە.

ڕای چوارەمیشیان ئەڵێت: حەوت نوسخەی نووسیوەتەوە، دانەیەك بۆ مەککە، دانەیەك بۆ شام دانەیەك بۆ یەمەن، دانەیەك بۆ بەحرەین، دانەیەك بۆ بەصرە، دانەیەك بۆ كوفە، دانەیەکیشی هێشتۆتەوە بۆ مەدینە ..

٩٢ جیاوازی نێوان كۆكردنەوەی ئیمامی ابو بكرو ئیمامی عثمان چی بوو (رضی الله عنهما) ؟

و - یەکەمیان: هۆکاری کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز لەلایەن ئیمامی ابو بکری صدیقەوە (رضی الله عنه) ترسان بووە لە لەناوچوونی قورئانی پیرۆز بەهۆی لەناوچوونی ئەو کەسانەی قورئانیان لەبەربووە، چونکە لە شەڕی یەمامەدا ژمارەیەکی زۆر لەو کەسانە شەهید کران کە حافزی قورئان بوون، بەڵام هۆکاری کۆکردنەوە لەسەردەمی ئیمامی عثماندا (رضی الله عنه) ترس بووە لە ناكۆكیو لە جیاوازی لە ڕووەکانی خوێندنەوەی قورئاندا،

دووەمیان: کۆکردنەوەکەی ئیمامی ابو بکر رضی الله عنه بریتی بوو لە هەموو ئەو حرفانەی کە لە کۆتا خوێندنەوەی قورئاندا بەکارهاتووە، بەڵام جەمعکردنەکەی لە (سەردەمی) ئیمامی عثماندا (رضی الله عنه) بریتی بوو لە کۆکردنەوەی لەسەر یەك زمانو یەك زار کە زاری

قورەیشە لەگەڵ ئەوەشدا بەشێوەیەك نووسراوەتەوە کە زارەکانی تریش جێی بێتەوە، بەڵام ئەوە کرا بە ئەسڵ (بنچینە) لەکارەدا.

سێیەمیان: ئیمامی ابو بکر رضی الله عنە لە سەردەمی خۆیدا خەڵکی پێوە پیوەست نەکرد بەزۆر کە بڵێت ئەبێت هەمووتان ئەم موسحەفە پەیڕەو بکەن، بەڵام ئیمامی عثمان (رضی الله عنە) بە ڕاپرسیو ئیجماعی سەحابە هەمووی مولزەم کردن کە دەبێت ئەم موسحەفە پەیڕەو بکەن ئەو موسحەفەی ئەو ناردوویەتی بۆ ناوچەکان.

چوارەمیان: کۆکردنەوەی سەردەمی ئیمامی ابو بکر (رضی الله عنە) بریتی بوو لە کۆکردنەوەی قورئان لەیەك کتێبدا، لەیەك موسحەفدا، بەڵام لە سەردەمی ئیمامی عثماندا (رضی الله عنە) لە دووبارە نووسینەوەی زیاتر لەچەند موسحەفێكو ناردنی بۆ ناوچەکان ..

٩٣ پێناسەی سورەت چییە ؟

و- سورەت لە زمانی عەرەبیدا»واتا پلەی بەرز، یاخود ڕێزو شکۆ، هەروەها بەواتای دیواری بەرزیش دێت ، بەڵام لە زاراوەی زانستی قورئاندا «بریتیە لە کۆمەڵێکی سەربەخۆی پێکهاتوو لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز کە سەرەتاو کۆتای هەیە، بۆ نموونە وەك (الناس) سەرەتای هەیەو کۆتایی هەیە یاخود سورەتی (البقرة) سەرەتایی هەیەو کۆتایی هەیەو پێی ئەڵێن سورەت کە ناوە بۆ کۆمەڵێك ئایەت لە دووتۆی سورەتەکەدا کۆبوونەتەوە کە سەرەتاو کۆتاییەکەی دیاریکراوە .

٩٤ چۆن ئەو سورەتانە دەناسین ؟

و- ناسینی ئەو سورەتانەی قورئانی پیرۆز بەوەی کە بزانین سەرەتاکەی لەکوێ دەست پێ دەکاتو کۆتاییەکەی ئەمە شتێکی تەوقیفیە واتا: لەلایەن پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) کراوە بەهیچ شێوەیەکیش ئیجتیهاد نیەو شتێکی دیاریکراوە هەموو کەسێك دەزانێت لە کوێوە دەست پێ دەکاتو لە کوێوە کۆتایی پێ دێت.

٩٥ ژمارەی سورەتەکانی قورئانی پیرۆز چەندە ؟

و- بە ئیتیفاق «١١٤» سورەتەو هەروەکو لە موسحەفی عثمانیدا هەیە یەکەم سورەتمان سورەتی (الفاتحة) یە کۆتا سورەتیش سورەتی (الناس)ە.

٩٦ سورەتەکانی قورئانی پیرۆز ئەکرێن بەچەند بەشەوە لە ڕووی ناوەوە ؟

و- سورەتەکانی قورئانی پیرۆز ئەکرێن بەسێ بەشەوە بەشێکیان کە یەك ناویان هەیە بۆ نموونە وەکو،سورەتی (النساء ـ الأعراف ـ الأنعام) هەروەها سورەتی تریشمان هەیە کە تەنیا یەك ناوییان هەیە.

جۆری دووەمیان ئەو سورەتانەی کە زیاد لەناوێکیان هەیە یاخود ئەو سورەتانەی کە دوو ناو یان سێ ناوییان هەیە بۆ نموونە وەکو،

سورەتی (النحل) كە پێی ئەوترێت «النعيم»سورەتی (المائدة) كە پێی ئەوترێت «العقود» ياخود هەيە سێ ناوی هەيە وەكو سورەتی (التوبة) كەپێی ئەوترێت» براءە ـ الفاضحة ـ...» ياخود سورەتی (الاسراء) كە پێی ئەوترێت سورەتی «بني إسرائيل (غافر ـ مؤمن)

جۆری سێيەميان ئەو سورەتانەن كە بەدوو سورەت، ياخود سێ سورەت ناوێكيان هەيە بۆ نموونە سورەتی (البقرة) كەپێی ئەوترێت «الزهراوين» يان سورەتی (الناس، الفلق) كە پێی ئەوترێت «المعوذتان» ياخود سورەتی (الكافرون ، الإخلاص) كە پێيان دەوترێت سورەتەكانی»الإخلاص» سورەتی (الكافرون) يش دەخرێتە پاڵ سورەتی الإخلاص؛ چونكە هەردووكيان ئيخڵاصی تێدايە بۆ خودای پەروەردگار سورەتی الإخلاص ئيخڵاصی تەوحيدە سورەتی الكافرون بەرائەتە لە شيركو كوفر ئەويش لە داواكارييەكانی تەوحيدە.

٩٧ سورەتەكانی قورئـــانی پيرۆز دەكرێن بەچەند بەشەوە لەڕووی كورتيیو درێژييەوە ؟

و- سورەتەكانی قورئانی پيرۆز لەڕووی كورتيیو درێژييەوە ئەكرێت بەچوار بەش:

يەكەم: بەشێكيان پێ ئەوترێت «الطوال» كە ئەمەيان پێ ئەوترێت»السبعة الطوال» واتا سورەتە درێژەكان، يان حەوت سورەتە درێژەكە وەك سورەتەكانی (البقرة ـ آل عمران ـ النساء ـ المائدة ـ الأنعام ـ الأعراف ـ الأنفال ـ التوبة) و سورەتی «الأنفال ،التوبة « هەردووكيان حيسابی يەك سورەتيان بۆ ئەكرێتو زۆريش لە سەحابە ئەڵێن يەك سورەتە،

چونکە لە نێوانیاندا (بسم الله)نییە ئەم حەوت سورەتە پێیان دەوترێت حەوت سورەتە درێژەکە.

دووەم: پێیان دەوترێت»المئون« ئەوانەی کە لە سەد بۆ سەرەوەن، ئەو سورەتانەن کە دوای حەوت سورەتە درێژەکە دێن لە سورەتی (یونس) تاوەکو (السجدة) ئەمانە پێیان ئەوترێت «المئون» یان ئەم سورەتانەی کە نزیکن لە سەد یان لەسەد زیاترن.

سێیەم: پێیان دەوترێت «المثاني» ئەوانەن کە لە خوار سەد ئایەتەوەن ئەوانیش دەست پێ دەکات لە سورەتی (الأحزاب) تاوەکو (الحجرات) بۆیە پێی ئەوترێت «المثاني»چونکە زۆر ئەخوێندرێتەوە لە نوێژاو کورتترە لەوانەی کە سەد ئایەتن.

چوارەم: پێیان دەوترێت «المفصل» ئەوانیش ئەو سورەتانەن کە دوایی المثاني دێن لە سورەتی (القصص) تاوەکو کۆتایی قورئان، بۆیە پێیان دەوترێت مفصل، چونکە لە نێوانیاندا فصل زۆرە (بسم الله) زۆرە. جیاوازی هەیە لە کوێوە دەست پێ ئەکات، بەڵام ڕای زۆربەی زانایان ئەوەیە کە لە سورەتی (ق)وە دەست پێ ئەکات هەتاوەکو کۆتایی سورەتی(الناس) پێیان دەوترێت (المفصل) هەرچەندە لەناو (مفصل) یشدا چەند بەشێك هەیە .

٩٨ بەشەکانی (المفصل) چەندە ؟

و- مفصل کە باسمان کردو گوتمان دەست پێ دەکات لە سورەتی(ق) تاوەکو کۆتایی، دەکرێت بەسێ بەشەوە.

یەکەمیان: «طوال المفصل» مان هەیە واتا ئەوانەی کە درێژن لە مفصلەکان لە سورەتی (ق) تاوەکوو (النبأ) پێی ئەوترێت»طوال“

دووەمیان: « أوساط المفصل» مان هەیە (أوساط المفصل) یش واتا ئەوانەن کە مام ناوەندن لە سورەتی (النبأ) تاوەکو سورەتی (الضحی).

سێیەمیان: « قصار المفصل » سورەتە کورتەکانن ئەویش دەست پێ دەکات لە سورەتی (الضحی) تاوەکو سورەتی (الناس).

٩٩ ڕای زانایان چییە لەسەر ڕێکخستنی سورەتەکانی قورئانی پیرۆز؟ هەڵوێستی ئێمە چی بێت سەبارەت بە (ڕێکخستن و ڕیزکردنی سورەتەکانی)ی قورئانی پیرۆز ؟

و- زانایان دوو ڕایان هەیە لەسەر ڕێکخستنی سورەتەکانی قورئانی پیرۆز:

یەکەمیان: ڕایان وایە کەڕێکخستنی سورەتەکانی قورئانی پیرۆز کارێکی تەوقیفیە لەلایەن پێغەمبەری خوداوەبووە (ﷺ) بەڵگەشیان بۆ ئەمە ئیجماعی سەحابەیە لەسەر ئەم تەرتیبە لە موصحەفی عوثماندا، هەروەها بەڵگەی دووەمیشیان ئەم فەرموودەیەی» ابو داود» ە ڕەحمەتی

خودای لێ بێت کە «ئەوسی کوڕی ابی ئەوسی سەقەفی» دەفەرمووێت پرسیارمان لەهاوەڵانی پێغەمبەری خودا (ﷺ) کرد: لە ئێوە چۆن قورئانتان بەش دەکردو دەتان کرد بەئەحزاب؟ دەفەرموون ئێمە بەشمان دەکرد بە سێ سورەت‌و پێنج سورەت‌و حەوت سورەت‌و نۆ سورەت، یانزدە سورەت، سیانزدە سورەت، حیزبی مفصل دەست پێ ئەکات بە(ق) تا کۆتایی قورئان، کەواتە لەلایەن پێغەمبەری خوداوە بووە (ﷺ) ئەم فەرموودەیەش جگە لە ابو داود ئیمامی احمدیش دەیگێڕێتەوە ڕەزاو ڕەحمەتی خودایان لێ بێت.

ڕای دووەمیش: دەڵێن ڕیزبەندیی‌و ڕێکخستنی سورەتەکانی قورئان، کارێکی ئیجتیهادی بووە لە لەلایەن هاوەڵانەوەو هاوەڵان خۆیان بە ئیجتیهادی خۆیان کردوویانە، بەڵگەشیان بۆ ئەمە ئەوەیە کە تەرتیبی قورئان لە موسحەفەکاندا جیاوازی هەیەو ئەگەر ئەم کارە تەوقیفی بوایە لای خودای پەروەردگارەوە ئەم جیاوازییە دروست نە دەبوو، بەڵگەی دووەمیشیان ئەم فەرموودەیەی ئیمامی (مسلم) ە کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) سورەتی (البقرة) ی خوێندۆتەوە دوایی (النساء) دواتر (آل عمران) کە لەوێدا ئەبینین سورەتی (النساء) پێش سورەتی (آل عمران) کەوتووە کەواتە بەم شێوەیەش بێت ئەبێت، بەڵام ڕای یەکەم ڕای زۆربەی زانایانەو هەر ڕایەکیشیان دروست بێت سەبارەت بە ڕیزکردنی سورەتەکانی قورئانی پیرۆز کە ئایا بەفەرمانی پێغەمبەری خودابێت (ﷺ) یان بە ئیجتیهادی هاوەڵان بێت‌و لە کۆتاییدا لەسەری ئیجماعیان کردبێت، ئێستا بەو شێوەیە کە لە موصحەفی عثماندایە، کەواتە پێویستە ئێمە لەسەر ئەو شێوازە بڕۆین‌و بەهیچ شێوەیەك گوێ لەو کەسانە نەگرین کە دەڵێن پێویستە جارێکی تر قورئان بەپێی

دابەزین ڕیزبکرێتەوە. نەخێر، بەڵکو ئێمە بەردەوام دەبین لەسەر ئەو شێوازەی کە هاوەڵان لەسەری هاوڕابوون.

١٠٠ ئایەت مانای چییە لەزمان و لە زاراوەدا؟

و- لە «زماندا ئایەت مانای زۆرە لەوانە دەوترێت ئایەت مانای موعجیزەو نیشانەیە، یان پەندو ئامۆژگارییە، یان بەڵگەیە، یاخود کارێکی سەیرە ئایەتێکە کە جێی سەرسوڕمانە، ماناکانی ئایەتیش واتا: جماعەت کۆمەڵێك.

بەڵام لە» زاراوەکانی قورئاندا ئایەت بریتیە لە چەند وشەیەك کە لە دەستپێک و چەند بڕگەیەک پێک هاتووەو ئەو بڕگانەش سورەتەکانی قورئان پێکدەهێنن، واتە بڕگەیەکن لە سورەتەکانی قورئانی پیرۆز.

١٠١ ژمارەی ئایەتەکانی قورئـانی پیرۆز چـەندە؟

و- هەموو زانایان لەسەر ئەوە کۆدەنگن کە ژمارەی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز لە «٦٢٠٠» کەمترنیە بەڵام جیاوازی هەیە لە دوای ئەم دووسەدەوە هەندێك ئەڵێن «٦٢٠٤» هەندێك دەڵێن «٦٢١٤»یە هەندێك دەڵێن «٦٢١٧» هەندێك دەڵێن «٦٢١٩» هەندێکی تر دەڵێن «٦٢٢٥ » هەندێکیش دەڵێن «٦٢٣٦» بەڵام ئەمەی کۆتایی لەبەرکردنی ئاسانە؛ چونکە ئەبینین ئەگەر دوو شەش بنووسی لە ناوەڕاستیشیان سێ کە ژمارەیساڵانی نبوەتی پێغەمبەری خودایە (ﷺ) کە سیانزدە ساڵ لە مەککەو دەساڵ لە مەدینەیە کە دەکاتە بیست وسێ دواتریش شەشێکی تر بنووسە ئەمە ژمارەی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزە.

نـــاوەڕۆك

101 پرسیار لە زانستەکانی

قورئانی پیرۆز

ڕێبوارانی ڕێگای قورئانی پیرۆز، شکۆدارترین ڕێبوارانی سەر زەوین، هەڵگرانی ئاڵای ئیسلام و نووری سروشی خوداییین، شارەزابوون لە زانستەکانی قورئانی پیرۆزدا شارەزابوونە لە پیرۆزترین و گەورەترین زانستدا، کێ لەو کەسە گەورەترە کە نووری قورئان سورمەی چاو و ویردی زار و ڕابەری ژیانییەتی؟!

ئەم کتێبەی بەردەستت (١٠١) پرسیارە لە پرۆژەیەکی گەورەدا بۆ خزمەتی زانستەکانی قورئانی پیرۆز کە بریتییە لە (٣٠٣) پرسیار.

بەشدارییکردن تیایدا بەشداربوونە لە خێرێکی نەبڕاوە.

﴿قَدْ جَاءَكُم مِّنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُّبِينٌ﴾ المائدة:١٥

نرخی 1000 دینار

9 789922 690193

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە
هەولێر - شەقامی ٣٠مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
/TafseerOffice
+964 750 818 08 65
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com